

Projektu līdzfinansē Eiropas Savienība

PHARE projekts Nr. 2003/004-979-01-03

**„KORUPCIJAS NOVĒRŠANAS UN APKAROŠANAS BIROJA
INSTITUCIONĀLĀS UN PROFESIONĀLĀS KAPACITĀTES
CELŠANA”**

(identifikācijas nr. KNAB 2005/12)

C daļa: Ārvalstu vērtspapīru tirgi

Vadlīnijas

Sagatavojusi Anete Pajuste

2006.gada maijā

Satura rādītājs

IETEIKUMI	3
1 Kā sameklēt informāciju par uzņēmuma piederību?	4
1.1 Kā noslēpt piederību	4
1.2 Īpašumtiesību reģistri un to izmantošana	12
1.3 Citu valstu pieredze	14
1.4 Sadarbība ar bankām	16
2 Darbības ar vērtspapīriem	18
2.1 Vērtspapīru veidi	18
2.2 Starpībdarījums (maržas darījums)	22
2.3 Aizņemtu vērtspapīru pārdošana (īsā pozīcija)	25
2.4 Uzticības (trasta) darījumi	27
3 Kā ātri noteikt uzņēmuma tirgus vērtību	28
Vērtēšanas metode Nr. 1: Diskontēta naudas plūsma	28
Vērtēšanas metode Nr.2: Salīdzināšana	29
4 Caurskatāmības un tiesībsargājošās lomas	31
Kāds ir institucionālās vides un tiesībsargāšanas novērtējums Latvijai?	31
ATSAUCES	34
1.pielikums. FATF un ESAO dalībnieku saraksts	35

Šajā rokasgrāmatā iekļautās norādes paredzētas KNAB darbiniekiem likuma „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” noteikto funkciju pildīšanai. Īpaši šīs norādes vērstas uz likuma 9.panta (Ienākumu gūšanas ierobežojumi) un 28.panta (Deklarāciju un faktu pārbaude) izpildi. Uzsvars likts uz īpašumtiesību noteikšanu citu valstu kapitālsabiedrībās un līdzekļu gūšanu no darbībām ārvalstu vērtspapīru tirgos.

IETEIKUMI

- Ir ļoti svarīgi informēt un izglītēt sabiedrību par korupcijas un kukuļdošanas līmeni Latvijā. Starptautiskā pieredze liecina, ka politiskā griba korupcijas apkarošanai var palielināties vienīgi konstatējot, ka korupcija valstī ir epidēmiska problēma, un to apvienojot ar izteiktu sabiedrības spiedienu (ieskaitot spiedienu no plašsaziņas līdzekļu puses). Korupcijas apkarošanai bez politiskās gribas *no augšas* ir minimāls rezultāts.
- Jautājums par noziedzīgi iegūtu līdzekļu (piemēram, kukuļu) slēpšana, izmantojot ārvalstu juridisko personu palīdzību, ir cieši saistīts ar jautājumu par naudas atmazgāšanu un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Tāpēc regulāri būtu jāuzrauga Finanšu rīcības grupas (FATF) un Ekonomiskās Sadarbības un Attīstības Organizācijas - ESAO (OECD) sniegtajām rekomendācijām un informācijai.
- Starptautiskā pieredze liecina par to, ka noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšanas apkarojošām institūcijām jābūt apveltītām ar augstu izmeklēšanas kapacitāti. Ja KNAB izmeklēšanas kapacitāte nevar tikt paaugstināta, tad būtu jāatzīst, ka KNAB galvenais uzdevums ir izglītēt sabiedrību un mēģināt novadīt sabiedrības spiedienu uz korupcijas apkarošanu. Ja KNAB spēj atklāt tikai mazos korupcijas gadījumus (piemēram, skolas direktors pieņēmis darbā par sākumskolas skolotāju savu sievu), bet nespēj atklāt lielos, kur iesaistīti miljoni, tad labāk vispār nenodarboties ar izmeklēšanu. Šādas nenozīmīgas "parādes lietas" iznīcina KNAB reputāciju un mazina sabiedrības pārliecību par šīs institūcijas efektivitāti.
- Starptautiskā cīņa pret nelikumīgi iegūto līdzekļu legalizēšanu var tikt izmantota kā aizsargs, lai lūgtu sadarboties patieso labuma guvēju noskaidrošanā.
- Būtiska ir cieša sadarbība ar Latvijas Noziedzīgi iegūti līdzekļu legalizācijas novērošanas dienestu (kas ir daļa no vispasaulas Egmont grupas).
- Būtu jāizmanto to valstu pieredze, kas bijušas sekmīgas cīņā pret nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Būtu ieteicams nodibināt kontaktus ar līdzīgām institūcijām, piemēram, Austrālijā, Kanādā, Itālijā un ASV. Šajā sakarā ir svarīgi attīstīt darbinieku angļu valodas zināšanas, lai veidotu ciešākus starptautiskos sakarus.

1 Kā sameklēt informāciju par uzņēmuma piederību?

1.1 Kā noslēpt piederību

Pārskats par pasaulē plaši lietotiem instrumentiem īstās piederības noslēpšanai ir aizgūts no ESAO.¹

Privātpersonas un juridiskās personas tiesiski paļaujas uz privātuma neaizskaramību un komercdarbības konfidencialitāti savās aktivitātēs, un valstis dažādos veidos aizsargā tiesiskas intereses uz privātuma neaizskaramību. Daži pasākumi un veidi var novest pie juridisko personu statusa iespējami ļaunprātīgu izmantošanu, tādējādi varas iestādēm sarežģījot vai padarot par neiespējamu to pienākumu noskaidrot patieso labuma saņēmēju un pārvaldītājus. Valstīm būtu rūpīgi jāizsver, vai ieguvumi no šādas pieejas pārsniedz zaudējumus, vai arī tā būtu atļaujama (ja vispār atļaujama) tikai ievērojot īpašus nosacījumus un ierobežotos gadījumos. Šeit minētie instrumenti kalpo kā piemērs mehānismiem, kas var tikt izmantoti, lai veicinātu juridisko personu ļaunprātīgu izmantošanu; šiem instrumentiem pievērsta īpaša uzmanība arī no nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas viedokļa:

– **Uzrādītāja akcijas** – dažās valstīs uzrādītāja akcijas ir likumīgas un plaši izplatītas. Tomēr, to piedāvātā augstās pakāpes anonimitāte padara tās pievilcīgas negodīgu mērķu realizēšanai, it īpaši dažās valstīs un specifiskās komercdarbības jomās, tādās kā čaulas uzņēmumos un starptautiskās biznesa korporācijās. Nolūkā mazināt to ļaunprātīgu izmantošana, valstis var pārskatīt uzrādītāja vērstpapīru izmantošanu. Pastāv iespējas tās aizliegt vai ieviest pasākumus, lai nodrošinātu 1) to imobilizāciju (piemēram, pieprasot uzrādītāja akcijas iegrāmatot pilnvarotā institūcijā/licencētā pakalpojumu sniedzējā vai arī izlaižot akcijas dematerializētā formā) vai 2) ka to īpašnieki ir zināmi komersantam vai pilnvarotajai institūcijai (piemēram, obligāta informācijas sniegšana par uzrādītāja akcionāra personību kā nosacījums balsstiesību izmantošanai vai dividendu saņemšanai, vai zināmas kontroles iegūšanai). Eiropas fondu biržās pašlaik noris aktīvas debates par uzrādītāju akcijām. Konkrēti, tiek piedāvāts izveidot uzrādītāja akciju reģistru vai arī atļaut vienīgi licenzētām personām iegādāties uzrādītāja akcijas.

– **Pārstāvji** – pārstāvji tiek bieži izmantoti formalitāšu un darījumu kārtīšanai oficiālajos sarakstos iekļautajām kapitālsabiedrībām. Tomēr to izmantošana oficiālajos sarakstos neiekļautām slēgtajām sabiedrībām un citiem juridisko personu veidojumiem var novest pie ļaunprātīgas izmantošanas. Tajās valstīs, kur liela daļa juridisko personu pieder nerezidentiem vai arī to mērķis ir darboties kā holdinga uzņēmumam nevis pašām nodarboties ar komercdarbību, kam nepieciešamas telpas valstī, kurā tā reģistrēta, tad šo valstu politiķi varētu atļaut vienīgi licencētiem pakalpojumu sniedzējiem darboties kā pārstāvjiem vai uzticības personām. Tādā veidā būtu aizsargāta patiesībā labuma guvēja likumiskās tiesības uz privātuma neaizskaramību, un tajā pat laikā nodrošināts, ka pilnvarotās institūcijas attiecīgos apstākļos spēs identificēt patieso īpašnieku.

– **“Korporatīvie” direktori** – juridiskās personas atrašanās valdē mazina tās atbildību, zaudējot vienu no valdes mērķiem - saukt pie atbildības fiziskas personas par sabiedrības darbībām. Valstīm būtu rūpīgi jāpārskata normatīvie akti, lai nodrošinātu, ka izmantojot

¹ “Aiz korporatīvā aizsega: Korporatīvo veidojumu izmantošana nelikumīgiem mērķiem”, ESAO 2001.

juridiskās personas kā direktorus, personām nepastāv iespējas izbēgt no pienākumiem un atbildības.

– *Trasta jurisdikcijas maiņa* – jebkurš noteikums, kas pieļauj trastu un informāciju par trastu pārvietot uz citu valsti pēc tam, kad saņemta informācija par kriminālprocesa uzsākšanu vai saņemti pieprasījumi no pilnvarotām institūcijām, kalpo vienīgi kā pamudinājums un aizsardzība nelikumībām darbībām. Valstīm būtu jāapsver pārskatīt šādu noteikumu pielietošanu, lai neizvairītos no tiesvedības vai informācijas sniegšanas, un valstīm šie noteikumi būtu vai nu jāatceļ, vai būtiski jāierobežo to izmantošana.

– *Stingri informācijas slepenības noteikumi* – normatīvie akti, kas paredz civilo vai kriminālatbildību personām, kas snieguši informāciju uz pārraudzības/pakļautības un tiesībsargājošo iestāžu likumīgiem pieprasījumiem, galvenokārt kalpo kā aizsargs ļaunprātīgai darbībai. Valstīm būtu jāpārskata stingru informācijas slepenības noteikumu pielietošana, lai nodrošinātu, ka pastāv efektīvi veidi iegūt informāciju par patiesajiem labuma guvējiem un kontroli, un nepieciešamības gadījumā informēt par to citas pilnvarotas institūcijas.

– *Trasta attiecības regulējošie normatīvie akti* – trasta noteikumi un citi veidojumi vienīgi var veicināt nelegālas darbības, ja tie pieļauj izveidot trasta attiecības, lai atliktu, novilcinātu vai apkrāptu kreditorus. Līdzīgi, trasta likumdošanas normas un citi noteikumi, kas pieļauj trasta veicējam necaurskatāmā veidā mainīt vai nosaukt jaunus labuma ieguvējus, veicina trasta darījumu izmantošanu pretlikumīgiem mērķiem. Valstīm būtu jāpārskata attiecīgo ar trasta regulējumu saistīto normatīvo aktu attiecīgās pazīmes nolūkā mazināt iespējas izmantot trastu nelegāliem mērķiem.

Turklāt, OECD ziņojums² sniedz ļoti vērtīgus ieteikumus kādā veidā iegūt un izmantot informāciju par patiesajiem labuma guvējiem un kontroli. KNAB ir pieejams šis ziņojums elektroniskā formātā (un var tikt lejuplādēts no ESAO interneta vietnes).³ Īpaši noderīga ir informācija II nodaļā „Informācijas par labuma guvējiem un kontroli ievākšana un izmantošana” (41. – 72. lpp.), kā arī praktisko piemēru izpēte (*case study*) (91. – 102. lpp.). Zemāk sniegtā informācija ir īss kopsavilkums par vissvarīgākajiem jautājumiem attiecībā uz patieso īpašnieku un kontroles informācijas iegūšanu un izmantošanu.

Pilnvaroto institūciju spēja iegūt un izmantot informāciju par labuma guvējiem un lēmumu pieņēmējiem ir atkarīga no vairākiem faktoriem. Šeit minēti **daži aspekti, kas ietekmē pilnvaroto institūciju spēju iegūt un izmantot informāciju par labuma guvējiem un lēmumu pieņēmējiem:**

1. Normatīvie akti

- a. Komercedarbību regulējošie normatīvie akti. Šeit minēti tikai daži komercedarbību regulējošos normatīvos aktos ietvertie jautājumi, kas ietekmē pilnvarotas institūcijas ievākt informāciju par labuma ieguvējiem un lēmuma pieņēmējiem: vai pastāv uzrādītāja vērtspapīri, vai pastāv "korporatīvie" direktori, akcionāru reģistru turēšana tajā valstī, kur komersants reģistrēts, prasības attiecībā uz gada pārskatiem un noteikumi par grāmatvedības dokumentu un citu dokumentu turēšanu.

² “Aiz korporatīvā aizsega: Korporatīvo veidojumu izmantošana nelikumīgiem mērķiem”, ESAO 2001.

³ Lūdzu ņemt vērā, ka elektroniskā versija nav izdrukājama. Drukātā formātā to var iegādāties ESAO.

- b. Trasta attiecības regulējošie normatīvie akti. Trasts un trasta likumdošana dažās valstīs var radīt grūtības pilnvarotajām institūcijām iegūt informāciju par labuma ieguvējiem un lēmējiem komercsabiedrībā. Trasta attiecību galvenā raksturojošā īpašība ir juridiskā īpašnieka un patiesā labuma guvēja atdalīšana, kas rada potenciālu anonimitāti, jo labuma guvējam būs iespējams slēpties aiz juridiskā īpašnieka.
 - c. Citi normatīvie akti. Dažu valstu normatīvie akti neatļauj pilnvarotajām institūcijām 1) nodot citu vietējo vai ārvalstu pilnvaroto institūciju rīcībā ierobežotas pieejamības informāciju, 2) sadarboties krimināllietās, ja izmeklējamais noziegums netiek uzskatīts par noziegumu tajā valstī, kuras palīdzība tiek lūgta, vai 3) veikt izmeklēšanu ārvalstu pilnvaroto institūciju vārdā.
 - d. Likumi cīņai ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Klientu identifikācijas prasība saskaņā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas likumiem piespiež finanšu iestādes identificēt to klientus un reģistrēt un aktualizēt šos datus. Dažās valstīs šis pienākums attiecās uz plašāku institūciju un profesiju loku, tādu kā sabiedrību izveidošanai pilnvarotas personas, trasta sabiedrības, juristi un notāri. Dažās valstīs, kas tikai nesen ieviesušas vai grozījušas klientu identifikācijas noteikumus, paredzēti izņēmumi esošajiem klientiem. Piemēram, Menas salā finanšu iestādes un tām līdzīgas ir atbrīvotas no jauno klientu identifikācijas noteikumu piemērošanas tiem klientiem, kas atvēruši savus kontus vai nodibinājuši saistības pirms 1998. gada decembra. Līdzīgi izņēmumi darbojas arī Džersijas un Gērnsijas salās.
 - e. Banku un juridisko personu informācijas konfidencialitāti regulējošie normatīvie akti. Banku un juridisko personu informācijas konfidencialitāti regulējošie normatīvie akti parasti paredz civilo vai kriminālatbildību par neatļautu konfidencialas informācijas izpaušanu, tajā skaitā attiecībā uz patiesajiem labuma guvējiem un lēmumu pieņēmējiem juridisko personu veidojumos. Šie normatīvie akti mazina pilnvaroto institūciju iespējas saņemt un izmantot augstāk minēto informāciju gadījumos, ja šie normatīvie akti neparedz šādu mehānismu pašmāju un ārvalstu pilnvarotām institūcijām; šāds mehānisms pilnveidotu pilnvaroto institūciju pārraudzības/pakļautības vai tiesībsargājošās funkcijas. Pat ja informācijas slepenība īpašos apstākļos var tikt atcelta, izmeklēšanu var traucēt iespējamās aizkavēšanās, kas saistītas ar nepieciešamo procedūru ievērošanu (piemēram, neiespējamība saņemt informāciju un ziņas, pārejas noteikumu termiņa beigas u.c.) un šādā veidā vainīgajiem tiek dota iespēja pārvietot līdzekļus uz citu valsti. Turklāt informācijas konfidencialitāte bankās tiek atcelta tikai krimināllietas izmeklēšanas gadījumā, paredzot krimināllietas izmeklētājiem iepazīties ar informāciju; bet tāda iespēja nepastāv pārējām institūcijām, kas veic vadības/uzraudzības vai tiesībsargājošās funkcijas.
2. **Institucionālā uzbūve, finanšu un cilvēkresursu pieejamība.** Lai izvērtētu pilnvaroto institūciju iespējas iegūt un izmantot informāciju par labuma guvējiem un lēmumu pieņēmējiem, jāņem vērā valsts institucionālā uzbūve, finanšu un cilvēkresursu pieejamība.
3. **Starpnieki – sabiedrību izveidošanai pilnvarotas personas, trasta sabiedrības, juristi, notāri, pilnvarnieki un citi profesionāļi.** Lielākā daļā valstu starpnieki ieņem svarīgu lomu korporatīvo mašīnēriju izveidošanā un vadīšanā. Veicot savus pienākumus, starpnieki parasti ir informēti par patiesajiem labuma guvējiem un

patiesajiem lēmējiem. Līdz ar to starpnieki ir potenciāli vērtīgs avots tad, kad pilnvarotās institūcijas meklē informāciju par patiesajiem labuma guvējiem un lēmējiem juridisko personu veidojumā.

4. **Tas, kā informācija tiek glabāta un kāda ir piekļuve informācijai**, arī daļēji nosaka pilnvaroto institūciju iespējas iegūt un izmantot informāciju par labuma guvējiem un patiesajiem lēmējiem (skatīt *1.2. nodaļu Īpašumtiesību reģistri un to izmantošana*).
5. **Spēja saglabāt saņemtās informācijas slepenību**. Saņēmēja iespējas saglabāt saņemtās informācijas slepenību ir svarīgs apsvērums, kas ietekmē institūciju spēju un gribu dalīties informācijā. Šādas bažas saistās gan ar iekšzemes, gan ārvalstu pilnvarotajām institūcijām, kas saņem konfidenciālu informāciju.
6. **Ārvalstu normatīvo aktu un procedūru pārvaldīšana, un jautājums par uzticības un attiecību veidošanu**. Daudzu valstu normatīvie akti pieļauj iegūt informāciju gan pa formāliem, gan neformāliem kanāliem. Tomēr efektīvai sadarbībai (it īpaši attiecībā uz neformālas palīdzības saņemšanu) var traucēt ārvalstu tiesu sistēmas, normatīvo aktu un procedūru nezināšana.
7. **Interneta loma**. Internets var gan uzlabot, gan kavēt pilnvarotām institūcijām iegūt informāciju par labuma ieguvējiem un lēmumu pieņēmējiem. No vienas puses, ar interneta parādīšanas personām, dibinot sabiedrības un atverot banku kontus vairākās ārvalstīs, ir vieglāk slēpt savu identitāti, jo personām nav fiziski jāapmeklē šīs valstis. No otras puses, internets ir veids, kā informācija tiek ātri, plaši un lēti izplatīta, tāpēc tas var arī tikt izmantots anonimitātes mazināšanai un palīdzēt tikt uz pēdām sarakstei.

DAŽI PIEMĒRI:

Neskaitāmas interneta lapas atklāti piedāvā pakalpojumu nodibināt kapitālsabiedrību ar mērķi „slēpt tās patieso īpašumtiesību piederību”. Līdzko valstī tiek ieviesti bargāki likumi, šo pakalpojumu piedāvātāji ātri pārvietojas uz citu valsti un citām kapitālsabiedrību struktūrām. Kā piemēru var minēt informāciju, ko piedāvā *Shirley & Partneri (Shirley & Associates)*⁴. 2003. gadā Britu Virdžīnu salas (BVS) grozīja rīkojumu Par kapitālsabiedrībām ar ārvalstu kapitālu, kurā ierobežoja uzrādītāja akciju mainīgumu. *Shirely & Partneri* informēja savus klientus šādi: „Jaunais likums ir atbilde uz pašreizējo starptautisko spiedienu padarīt kapitālsabiedrības pārskatāmākas. Tas atbilst ESAO un FATF kritikai, ka ārzonu finanšu pakalpojumu centri ir zemo nodokļu zona, kas piedāvā nelegālu aizsegu nodokļu nemaksātājiem un narkotiku tirdzniecībā nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizētājiem. Mēs uzskatām, ka noteikumi, kas normatīvo aktu piemērošanas nolūkā pieprasa saprātīgu caurskatāmību, obligāti jāpieņem tādā mērā, lai šie noteikumi respektētu un aizsargātu likumīgas tiesības uz privātumu; tādā veidā saglabājot [ārzonu finanšu pakalpojumu centrus] kā legālus finanšu centrus. (...) Normatīvā akta tapšanas gaitā konsultējoties ar finanšu pakalpojumu sniedzējiem, šis akts izpelnījās nopietnu pretestību, kas pamatā balstīta uz Bahamu pieredzi, kur tika piedzīvots straujš finanšu pakalpojumu apjoma zaudējums pēc tam, kad tika likvidētas uzrādītāju akcijas. BVS Finanšu pakalpojumu komisijas (FSC) mērķis no sākta gala ir rīkoties pareizi, nodrošināt klientus ar noteiktību un palāvību tādā veidā, ka tiek ņemtas vērā akcionāru intereses un

⁴ http://www.shirleylaw.com/en/firm/profile_en.htm

problēmas. Uzrādītāju akciju imobilizācija nozīmē, ka ja vienalga kad un vienalga kur tiek izdotas uzrādītāja akcijas, tās jānodod pilnvarota pārstāvja uzraudzībā saskaņā ar likumā noteiktiem īpašiem uzraudzības noteikumiem".

Shirley & Partneri nekavējoties piedāvāja alternatīvas uzrādītāju akcijām kā atbildi uz uzrādītāja akciju īpašnieku maiņas ierobežojumiem: „Mēs apzināmies, ka Jūs ir svarīgas Jūsu tiesības uz privātumu un konfidencialitāti. Uzrādītāju akciju turētājiem pastāv vairākas alternatīvas īpašumtiesību shēmas. Jūs varat apsvērt:

1. Vārda akcijas – Kapitālsabiedrības akciju reģistru organizē kapitālsabiedrības pārstāvis un informācijai par to jābūt stingri konfidencialai. Informāciju varam izpaust vienīgi pamatojoties uz tiesas nolēmumu vai FSC vai citu BVS pilnvaroto institūciju veiktajām kapitālsabiedrības dokumentu pārbaudēm. Līdz ar to, vārda akciju turēšana nenozīmē akcijas patiesā īpašnieka identitātes atklāšanu. Ja kapitālsabiedrībai pašlaik pieder uzrādītāja akcijas, tās būtu jāpārvērš par vārda akcijām.
2. Panamas Fonda nodibināšanu, kas nodarbotos ar vārda akciju pārvaldīšanu. Panamas fondi ir noderīgs līdzekļu aizsardzības un īpašumu plānošanas mehānisms.
3. Trasta nodibināšanu, kas pārvaldītu akcijas Jūsu interesēs - mēs sniegsim turpmāku informāciju saistībā ar VISTA trastu veidiem, kas var tik izmantoti BVS reģistrēto kapitālsabiedrību akciju turēšanai”.

Shirley & Partneri izglīto klientus par kapitālsabiedrību veidošanu Panamā: Panamas Starptautiskais bankas pakalpojumu centrs, kas sastāv no vairāk kā 100 vietējām un starptautiskām bankām, pēdējā laikā cieš no FATF un ESAO asās kritikas. Tas daļēji saistīts ar Panamas stingrajiem noteikumiem attiecībā uz privātumu, kas aizliedz bankām un finanšu iestādēm atklāt ārvalstu pilnvarotām institūcijām jebkādu informāciju attiecībā uz saviem klientiem. **Tomēr pašlaik Panama ir viena no valstīm, kas vēl joprojām piedāvā vairākus veidus, kā noslēpt īpašumtiesību piederību.** Piemēram, Panamas korporācijas ir viena no galvenajām Panamas ārzonu pakalpojumu sniedzējām kopš 1927. gada. Panamas korporācijas piedāvā šādas iespējas un priekšrocības:

Līdzekļu aizsardzību: Panamas korporācijas var starptautiski pārvaldīt līdzekļus uz izdevīgas nodokļu likmes bāzes. Nav nepieciešams Panamā uzturēt līdzekļus vai atvērt bankas kontus.

Uzrādītāju akcijas: Viena no galvenajām Panamas korporāciju priekšrocībām ir akcionāru anonimitāte. Normatīvie akti nenosaka akcionāru minimālo skaitu [kapitālsabiedrībā], lai gan statūti jāparaksta diviem dibinātājiem, kurus var nodrošināt *Shirley & Partneri*. Līdz ar to viena persona var būt vienīgais visu akciju īpašnieks, turot tās uzrādītāju akciju formā.

Valdes un akcionāru sapulces: Nepastāv nekādi īpaši noteikumi attiecībā uz šādu sapulču biežumu, kuras var tikt rīkotas jebkurā pasaules vietā. Jebkuri valdes, akcionāru, vadītāju vai likvidatoru telefoniski, pa faksu vai citiem elektroniskiem sakaru veidiem fiksēti protokoli, lēmumi vai līgumi tiks uzskatīti kā personiski parakstīti, ja šīs personas bijušas tiešā kontaktā. Tie būs derīgi pat, ja tiks parakstīti citās dienās un citās vietās (tādi kā visu iesaistīto personu parakstāmie dokumenti).

Komercedarbība: Kapitālsabiedrības var nodarboties ar jebkuru likumīgu komercedarbības veidu, tādu kā ieguldījumi, projektu vadīšana, vai preču un pakalpojumu piršana un pārdošana. Līgumus, rēķinus un ar komercedarbību saistītos dokumentus var sastādīt jebkurā valodā, un darījumus apliecināt dokumentu, kas veikti ārpus Panamas, var glabāties jebkurā valstī.

Ar komercedarbību saistīto dokumentu konfidencialitāte: Grāmatvedības datus, lietas, saraksti un citus dokumentus Panamas Republikas normatīvie akti atļauj izsniegt ārvalstu pilnvarotām institūcijām vienīgi ar Panamas tiesas atļauju. Informācijas apmaiņas līgumi pamatā attiecas uz narkotiku tirdzniecības gadījumiem. Jebkura cita informācijas atklāšana ir tieši aizliegta un var novest līdz kriminālatbildībai.

Korporatīvie izpildītāji un/vai uzticības personas un valdes locekļi: Panamas korporācijās izplatīta prakse ir korporatīvie izpildītāji un valdes locekļi vai uzticības personas, kurus nodrošina tādi pakalpojumu sniedzēji kā Shirley & Partneri. Izpildītājiem un direktoriem nav jābūt Panamas pilsoņiem, izpildītājiem nav jābūt sabiedrības valdes locekļiem. Kā minimums jābūt trīs valdes locekļiem.

Valūtas un valūtas maiņas kontrole: Panamā nepastāv valūtas maiņas ierobežojumi vai kontrole. ASV dolāru un vietējo naudas vienību 'balboa' var mierīgi savstarpēji mainīt. Ņemot vērā vairāk kā 100 banku darbošanos 5 jūdžu rādiusā un nepārtrauktiem starptautiskiem biznesa darījumiem, praktiski nepastāv ierobežojumi pieejamiem ārvalstu valūtu darījumiem Panamas lielākajā pilsētā.

Pārskatu iesniegšanas prasības: Panamas valdības neprasa *nekādu* pārskatu iesniegšanu sakarā ar jebkādu ārzonu darbību.

Ierobežota atbildība: Akcionāru atbildība ir ierobežota ar emitēto akciju neapmaksāto kapitāla daļu.

Nosaukuma rezervēšana: Par simbolisku cenu līdz 30 dienām var tikt rezervēts kapitālsabiedrības nosaukums.

Algu izmaksāšana: Vienīgi Panamas iedzīvotājiem jādeklarē savi ienākumi, alga vai cita veida kompensācija, kas saņemtas no Panamā reģistrētas kapitālsabiedrības.

Akciju šķiras: Valde var izveidot un izdot dažādas šķiras akcijas ar tādām priekšrocībām, privilēģijām, balsis tiesībām vai ierobežojumiem, kādus tie uzskata par piemērotiem.

Nodokļu piekšrocības: Jebkuri ienākumi, katrs atsevišķi un visi kopā, kas saņemti no darbībām ārpus Panamas teritorijas, saskaņā ar Panamas likumiem, netiek aplikti ar nodokļiem. Ārvalstīs gūtie ienākumi tāpat tiek atbrīvoti no dividenžu nodokļa un nodokļa par ienākumiem no kapitāla daļām, kā arī atbrīvoti ir procenti no ieguldījumiem vietējās un ārvalstu bankās. Pat gadījumos, ja kapitālsabiedrībai Panamā ir birojs, darbinieki un Panamas uzņēmējdarbības licence, ar Panamas ienākuma nodokli netiek aplikti tie ienākumi, kas radušie no ārvalstīs pabeigtiem darījumiem.

Akciju īpašumtiesību maiņa: Panamas korporācijas akcijas, vai tās būtu uzrādītāja vai vārda, var tikt brīvi nodotas citam. Tas veicina konfidencialu līdzekļu nodošanu, vienkārši apmainot uzrādītāja (vai vārda) akcijas, nevis īpašumtiesību maiņu attiecībā uz kapitālu.

Cits piemērs ir sabiedrība ar nosaukumu *Atrium Incorporators*.⁵ Tās interneta lapa reklamē: „Tiem, kuriem nepieciešama pilnīga anonimitāte, privātums un konfidencialitāte. *Atrium Incorporators* var palīdzēt visiem ASV, Kanādas un Eiropas iedzīvotājiem izveidot un vadīt 100% drošu, privātu un konfidencialu ārzonu uzņēmumu sistēmu īpašumu aizsardzībai. Sistēma, ko mēs parasti piedāvājam saviem ASV un Kanādas klientiem ir divpusēja sistēma, kas sastāv no Privātā līdzdalības fonda (*Private Interest Foundation*) holdingkompānijas, kam pieder Starptautiskā biznesa korporācija (*International Business Corporation*)". Piedāvātā reģistrācijas valsts ir Panama.

Interesanti, ka *Atrium* interneta lapa sniedz ļoti detalizētu informāciju par to, kā izveidot kapitālsabiedrību Latvijā. Latvija un Ungārijā ir vienīgās Centrālās un Austrumeiropas valstis, kuras *Atrium* pieminējusi. Informācija par Ungāriju ir daudz vairāk virspusēja nekā par Latviju. **Acīmredzot Latvija ir pievilcīgs mērķis lielu peļņu gūstošām personām sakarā ar priekšrocību nemaksāt nodokli par ieņēmumiem no kapitāldaļām un nodokli par ienākumiem no nekustamā īpašuma pārdošanas (ja to veic privātpersona periodā, kas nav īsāks par 12 mēnešiem).**

⁵ <http://www.atrium-incorporators.com>

JAUNĀKIE RĪCĪBAS PLĀNI

Finanšu rīcības grupas (FATF) un Ekonomiskās Sadarbības un Attīstības Organizācijas (ESAO) ir divas ļoti nopietnas starptautiskas organizācijas, kuras rūpējas, lai būtu pieejama informācija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu patiesajiem īpašniekiem un lēmējiem. Secināts, ka personas, kuru īpašums veidojies no noziedzīgu darbību rezultātā (ieskaitot kukuļus) gūtiem līdzekļiem, pastiprināti piemēro dažādus likumīgus veidojumus vai vienošanos, ar kuriem noslēpt savu nelikumīgo turību, to veicot kā daļu no naudas legalizācijas procesa.

„PĀRSKATS PAR KONSULTĀCIJĀM ATTIECĪBĀ UZ FATF ČETRDESMIT REKOMENDĀCIJĀM” (pievienotas šai rokasgrāmatai) 4. nodaļa „Informācija par korporatīvajiem līdzekļiem – akcionāriem-beneficiārijiem un lēmējiem (no 52. – 78. lpp) piedāvā detalizētu pārskatu un piemērus attiecībā uz informāciju par patieso labuma guvēju un kontroli, uzrādītāja akcijām un trastiem.

Ziņojums „NOZIEDZĪGI IEGŪTIE LĪDZEKĻI: IZMEKLĒŠANAS UN APSŪDZĪBAS CELŠANAS PROBLĒMAS” (pievienots šai rokasgrāmatai) piedāvā vērtīgu līdzšinējo tendenču pārskatu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas jomā, kas tieši attiecas uz Latvijas politiķu nelikumīgi iegūto līdzekļu legalizācijas lietām. Zemāk piedāvātie ir atbilstošākie ziņojuma fragmenti.

- **Pievilcīgs līdzeklis nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai ir vērtspapīri.** Skaidra nauda vai citi negodīgi iegūti līdzekļu veidi var tikt pārvērsti finanšu instrumentos, akcijās un obligācijās. Vērtspapīru industrijā skaidras naudas ieguldījumi tomēr ir reti sastopami, lielākā daļa noziedznieku, kas legalizē nelikumīgi iegūtus līdzekļus ar biržas palīdzību, drīzāk meklēs veidus, kā izvietot skaidras naudas līdzekļus parastās noguldījumu sabiedrībās. Lielākā daļā valstu nav pierasts pievērst īpašu uzmanību starpniecības darījumu jauno klientu identifikācijai un viņu līdzekļu avotu noskaidrošanai. Gadījumos, kad tiek prasīts reģistrēt akcionārus-beneficiārus, nav problēmu uzrādīt "cienījamu fasādi". Turpmāk piesegu var nodrošināt ar likumīgu vai fiktīvu čaulas sabiedrību. Ja netiek veiktas aizdomīgas darbības un konta apjoms nav pārspīlēti liels, tad neradīsies iemesls tālākai izmeklēšanai. **Nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas gadījumi, kas īstenoti ar fondu biržu palīdzību, nav reti gadījumi, un daudzās tiesībsargājošo institūciju uzmanības lokā nonākušās lietās izmeklēšana uzsākta, pamatojoties uz privātpersonu sniegto informāciju, nevis vērtspapīru sabiedrību vai vērtspapīru tirgus regulējošo institūciju sniegto informāciju.** Ļoti nelielā skaitā policijas vienību strādā eksperti vērtspapīru tirgus pārkāpumu atklāšanā un to izmeklēšanā.
- Cita izplatīta nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas metode ir privātu kapitālsabiedrību pirkšana vai dibināšana. Šīs laika pārbaudi izturējušās tehnikas uzdevums ir darboties skaidras naudas pārsātinātās komercdarbības sfērās. Veļas mazgātavas dažās ASV pilsētās bija viena no populārākajām šādām sfērām un iedvesmoja termina ‘naudas atmazgāšana’ rašanos. **Pašlaik vairāk pierasti veidi ir restorāni, bāri, ceļojuma aģentūras, būvniecības uzņēmumi, dārglietu veikali** un citi. Jebkurā komercdarbības veidā, kas ikdienā saskaras ar skaidras naudas darījumiem, var palielināt čeku daudzumu, iepludinot tās kasē negodīgi iegūtu skaidru naudu. Tomēr, kad šāda veidā tiek legalizēts liels daudzums skaidras naudas, tad krāpšanas shēma kļūst pārāk sarežģīta, un līdz ar to kļūst lielākas iespējas nonākt tiesībsargājoši institūciju vai nodokļu inspekciju uzmanībā. Viltotiem rēķiniem, neesošiem darbiniekiem, sakāpinātām izmaksām

un sakāpinātiem ieņēmumiem visiem pamatā ir apliecināši dokumenti, kas prasa grāmatvežu un citu personu iesaistīšanos. Tāpēc šāda legalizēšanas veida izmaksas ir daudz lielākas un nes līdzīgu risku tikt atklātiem nekā citas metodes. Neskatoties uz to, šis veids joprojām ir populārs, jo, ja izdodas veiksmīgs, tad tas sniedz noziedzniekiem 'likumīgu' komercdarbību kā aizsegu un kā iemeslu statusa iegūšanai sabiedrībā. Vēl jo vairāk, šī likumīgā komercdarbība var būt plaukstoša, jo tai var būt izcilas konkurences priekšrocības.

• **Pēdējos gados daudzās valstīs par populāru nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas veidu kļuvusi ieguldīšana nekustamā īpašuma sfērā.**

Nekustamais īpašums piedāvā daudzas priekšrocības un viena no svarīgām ir tendence pieaugt nekustamā īpašuma vērtībai. Pielietoto metožu klāsts ir plašs un aptver vienkāršu dzīvojamo vai komercdarbības īpašumu iegādi, bez īpašām pūlēm slēpt īpašumtiesību piederību; kā arī sarežģītas shēmas, kur ieguldījums nekustamā īpašumā ir daļa no daudz plašāka darījuma, kur iesaistīti fiktīvi uzņēmumi zemo nodokļu valstīs; uzticības personu izmantošana un abu, gan fiktīvo uzņēmumu, gan likumīgo sabiedrību izmantošana, lai īstenotu finanšu ieguldīšanu, attīstību, nomu un tirdzniecību.

Šāda kapitālsabiedrību izmeklēšana ir darbietilpīga un prasa zināšanas kapitālsabiedrību uzbūvē un stratēģijās, lietvedībā, grāmatvedībā, datoru zināšanās un nodokļu likumos. Policijas izmeklētāji bieži lūdz palīdzību tiesu ekspertīžu grāmatvežiem un juristiem. Tas prasa līdzekļus tādēļ vien, ka vairākumā valstu policijas vienībām ir vairāk pavadnieku, nekā iespējams izmeklēt. **Par prioritāti būtu jāklūst sadarbības izveidošana ar informātoriem un izlūkdienestiem, kas palīdzētu efektīvāk pildīt uzdevumu ar trūcīgiem līdzekļiem.** Grāmatveži un citi profesionāļi, kurus algo organizētās noziedzības pārstāvji, vai kuri paši nodarbojas ar krimināli sodāmu komercdarbību, visticamāk neatstāj viegli atklājamās pēdas. Krāpšanu un nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu galu galā organizē personas, kas par grāmatvedībās sistēmām un citiem praktiskiem jautājumiem zina vairāk nekā revidenti vai policijas izmeklētāji. Pārsteidzoši, cik daudzos krāpšanas un nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas gadījumos tie ir izturējuši virkni revīziju un atklāti tikai ar informātoru sniegtajiem pavadniekiem, nejausībām vai vienkārši uz labu laimi.

1. pielikumā norādīts FATF un ESAO dalībnieku saraksts. Šo organizāciju dalībniekiem jābūt īpaši apzinīgiem attiecībā uz nelegāli iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas politiku. Šajā gadījumā, lūdzot šo valstu pilnvarotām institūcijām sniegt palīdzību un sadarbības, būtu vieglāk saņemt atsaucību, ja kā iemeslu norādītu cīņu pret naudas atmazgāšanu un nelegāli iegūtu līdzekļu legalizāciju.

1.2 Īpašumtiesību reģistri un to izmantošana

Īpašumtiesību pārejas procedūrās šie ir trīs galvenie pakalpojumu sniedzēji: vērtspapīru centrālais depozitārijs, starptautiskais vērtspapīru centrālais depozitārijs un starpnieki.⁶

Vērtspapīru centrālais depozitārijs (VCD): VCD ir izveidots galvenokārt vērtspapīru imobilizācijai vai dematerializācijai, lai var efektīvi pabeigt īpašumtiesību pāreju (settlement) vērtspapīru īpašnieku starpā ar ierakstu elektroniskā vērtspapīru kontā („elektronisks ieraksts”) nevis apmainoties ar papīra formas īpašumtiesību apliecībām („papīra forma”). VCD ir vērtspapīru tirgus „notāri”. Īpašumtiesību pāreju attiecībā uz iekšzemes vērtspapīriem, tādu kā tirdzniecība un klīrings, vēsturiski nacionālā līmenī organizē viens VCD, kas tradicionāli ir atbildīgs par valsts biržā(s) tirgoto vērtspapīru īpašumtiesību pāreju.

Vērtspapīru īpašnieki ne vienmēr ir VCD dalībnieki un daudzi sadarbojas ar VCD, izmantojot starpnieku, kas ir VCD dalībnieki, pakalpojumus (parasti finanšu institūcijas, tādas kā banka vai investīciju uzņēmums). **Pastāv viena līmeņa un divu līmeņu depozitāriju sistēmas.** Viena līmeņa sistēmā pastāv tā saucamā *gala investora* reģistrācijas sistēma (piemēram, Grieķijā), kur centrālajā sistēmā tieši tiek reģistrēts akcionāra-beneficiārs. Saskaņā ar šo sistēmu, par reģistrēto vērtspapīru gala īpašnieku (gan juridisko, gan labuma guvēju) ir uzskatāma persona, kas reģistrēta kā konta īpašnieks. Saskaņā ar divu līmeņu sistēmu, kāda pastāv Latvijā, centrālais depozitārijs satur ziņas līdzsvarā gan par emitētām akcijām, gan pārvaldnieku (bankām un investīciju starpnieku uzņēmumiem) turētajām akcijām; ziņas par individuāliem klientiem reģistrē pārvaldnieki. **Pie šīs sistēmas ir grūtāk atklāt patiesos īpašniekus.**

VCD bieži mēdza darboties kā sabiedrisko pakalpojumu sniedzēji, bet daudzi no tiem pēdējā gadā tikuši privatizēti. Tie atšķiras no bankām vai investīciju uzņēmumiem un, ņemot vērā viņu funkciju nozīmīgumu, bieži ir valsts centrālo banku vai citu respektablu kontroles iestāžu pārraudzībā.

Starptautiskais vērtspapīru centrālais depozitārijs (SVCD): SVCDi, tādi kā *Euroclear Bank* un *Clearstream*, ir komersanti, kuriem ir divējāda loma:

- i) „tradicionāla” VCD loma: SVCDus 1960.-tos gados izveidoja bankas, lai tie kalpotu kā VCD eiroobligācijām (*Eurobonds*) – „bezvalsts” parādzīmes, kas ir starptautiskā tirdzniecībā un kurām nav sava "nacionālā" VCD. Laika gaitā SVCD sākuši nodarboties ne tikai ar eiroobligāciju vērtspapīriem, bet arī ar tādiem kā valsts obligācijām. Vēl vairāk, pēdējos gados SVCD ir pārņēmušas VCD un sākušas piedāvāt īpašumtiesību pārejas pakalpojumus arī ar kapitāla vērtspapīriem (*equity*). Tomēr jāpiezīmē, ka gadījumos, kad SVCD, tāds kā *Euroclear Bank* veic darījumus ar kapitāla vērtspapīriem, tas tomēr nepilda notariāta funkcijas (t.i. vērtspapīru īpašumtiesību piederības reģistrāciju oficiālā reģistrā). Valsts VCD, tāds kā *Euroclear France*, turpina pildīt šo funkciju.
- ii) Starpnieka loma, kas ir ļoti līdzīga banku lomai, kas aprakstīta zemāk, kur SVCD veido saikni starp ieguldītājiem un valsts VCD. Šajos gadījumos

⁶ “Pārskats par ES25 vērtspapīru tirdzniecību, klīringu, depozitārijiem un vērtspapīru īpašumtiesību pāreju”, Eiropas Komisija, Konkurences Ģenerāldirektorāts, 2004. gada februāris.

SVCD darbojas kā vērtspapīru turētājs, un valsts VCD organizē īpašumtiesību pāreju (piegādi un samaksu), kā arī veic notāra funkcijas.

Starpnieki: Starpnieki ir komersanti, tādi kā vērtspapīru turētāju bankas un brokeri-dīleri, kuru turējumā nodoti klientu vērtspapīri. Tie ir tieši vai netieši VCD dalībnieki un sniedz starpniecības pakalpojumus, t.i. tie saviem klientiem nodrošina pieeju īpašumtiesību maiņai nepieciešamai infrastruktūrai. Starpnieku galvenais uzdevums ir sniegt pakalpojumus klientiem, kuri vai nu nekvalificējas kā VCD dalībnieku vai kuri nolēmuši decentralizēt īpašumtiesību pārejas darījumus.

Varas iestāžu spēja iegūt un apmainīties ar informāciju par akcionāriem-beneficiāriem un kontrolpaketes īpašniekiem ir arī atkarīga no tā, kā šī informācija tiek glabāta un kāda ir piekļuve tai⁷. Daudzās valstīs, ieskaitot tās, kurās ir spēkā prasība atklāt akcionāru-beneficiāru identitātes, noteikumi prasa iesniegt varas iestādēm regulāru ar komercdarbību saistītu informāciju, tādu kā akcionāru sarakstus un informāciju par valdi. Pilnvarnieku izmantošana mazina šādas informācijas nozīmi akcionāru-beneficiāru noskaidrošanā. Tomēr pilnvarotās institūcijām varētu būt vēlēšanās piekļūt šai informācijai, lai iegūtu pavedienus, kas galu galā novestu pie akcionāru-beneficiāru noskaidrošanas.

Visās ES valstīs un daudzās citās valstīs, uzņēmumu reģistrā glabātā informācija ir publiski pieejama. **Dažās valstīs, ieskaitos Somiju, Japānu, Luksemburgu, Nīderlandei piederošās Antīļu salas, Spāniju, Šveici un Apvienoto Karalisti, uzņēmumu reģistri ir pieejami ar internetā.** Informācijas pieejamība internetā veicina informācijas apmaiņu, jo ārvalstu pilnvarotās institūcijām ir iespējams tieši piekļūt šādai informācijai.

Dažās valstīs akcionāru reģistrs nav publiski pieejams vai piekļuve tai ir ierobežota, lai gan dažās valstīs šāda informācija ir viegli iegūstama ar tiesas rīkojumu. Daudzās ārzonās varas iestādes neprasa iesniegt akcionāru reģistrus.

Krievija ir slavena ar mazo akcionāru tiesību apspiešanu, izmantojot akcionāru reģistrus. Daudzos gadījumos tas, kas kontrolē akciju reģistru, kontrolē visu kapitālsabiedrību. Piemēram, ārvalstu investoru fonds "Vostok Nafta Investments Ltd." Iztērēja daudz laika un naudas, lai pierādītu ieinteresēto puses darījumus kapitālsabiedrībā Megionneftegaz (Megion), kur tā bija mazākumakcionārs⁸. Izrādījās, ka Megion akciju kontrolpaketes īpašniekam pieder kontrole arī reģistrā (OAO Registrar R.O.S.T.) un šajā sakarā reģistrs nebija neatkarīgs un neizpildīja savus pienākumus ar pienācīgu rūpību. Cita starpā, ROST nosūtīja ar balsošanu saistītos dokumentus mazākumakcionāriem uz nenogādājamām adresēm; balsošanas kvorumā attiecībā uz darījumiem ar ieinteresētajām personām tās bija iekļautas nepareizi, daži mazākumakcionāri saņēma balsošanas dokumentus tieši dienā, kad beidzas termiņš balsošanas anketu nosūtīšanai atpakaļ Megion, vai pēc šī termiņa.

⁷ "Aiz korporatīvā aizsega: Korporatīvo veidojumu izmantošana nelikumīgiem mērķiem", ESAO 2001

⁸ www.vostoknafta.com

1.3 Citu valstu pieredze

Lai gan sarežģītākās nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas shēmas var būt tik efektīvas, ka praktiski ir imūnas pret to pierādīšanu, tomēr ir vieta optimismam⁹. Normatīvie akti ir uzlabojušies un vairākās valstīs ir bijuši vērā ņemami panākumi, notiesājot augsti stāvošus noziedzīgo tīklu darboņus. Savienotās Valstis un Itālija ir labākie piemēri. **Panākumi lielā mērā ir pateicoties apņemšanās un nodošanās cīņai pret noziedzību kā epidēmiju.**

Nav jāšaubās, ka noziedzīgi iegūtu līdzekļu lietas ir komplicētas un sarežģīti sagatavojamas. Valstīs, kurās par krāpšanu nevar saukt civilās atbildības kārtībā, pirms kriminālprocesa uzsākšanas apsūdzība vispirms jāceļ par predikatīvu nodarījumu. Jādzen pēdas un *jāiesaldē* noziedzīgi gūtā peļņa vai tā vismaz jāatrod. Un jāatrisina visas likumiskās un loģistikas problēmas, kas saistītas ar aizturēšanu un konfiscēšanu. **Kad izmeklētāji labi pastrādājuši un lieta tikusi lai sagatavota, tiesām parasti nav radušās īpašas grūtības ar dažādajām tiesību normām attiecībā uz noziedzīgi iegūtu peļņu. Tā tas bijis Savienotajās Valstīs, Austrālijā, Itālijā un Kanādā.** Šo valstu tiesas tiek uzskatītas par labi sagatavotām, pieņemt notiesājošus spriedumus lietās attiecībā uz noziedzīgi iegūtu peļņu, kad lieta tiesā nonākusi labi sagatavota. **Tiesām lielākoties nav bijušas lielas problēmas ar zemu pierādīšanas pakāpes līmeni, kas parasti tiek attiecināts uz krāpšanas gadījumiem.** Kad ir dibināts iemesls aizdomām, ka īpašums ir iegūts noziedzīgas peļņas ceļā, tas ir apsūdzētā pienākums pierādīt pretējo. Ja tas nav izdarīts, tad fakti tiek "pieņemti" par pierādītiem un īpašums tiek konfiscēts.

Īpaši svarīga kļuvusi savstarpējā juridiskā palīdzība. Izmeklētāji bieži saskaras ar problēmām, sadarbojoties ar policijas un uzraudzības iestādēm, un banku informācijas slepenības likumiem. Tiem [izmeklētājiem] jātiek galā ar aizkavēšanos, valodas barjerām un iespējami korumpētiem policijas un citu institūciju pārstāvjiem. Arī pierādījumu vākšanas veids valstu starpā atšķiras tiesību tradīciju dēļ (paražu tiesības pret civiltiesībām), un viens var nebūt pieņemams otram. Tomēr ticis konstatēts arī progress. Policijas vienību un regulējošo institūciju neformālā sadarbība kļuvusi stiprāka. Šāda veida sadarbība tomēr balstās uz personiskiem kontaktiem, kas var būt efektīva, bet bieži īslaicīga sakarā ar personāla izmaiņām.

Ņemot vērā starptautisko noziegumu pieaugumu un daudzās grūtības starptautiskajā izmeklēšanā, pēdējos gados pieņemti un ratificēti daudzi divpusēji un daudzpusēji savstarpējās juridiskās palīdzības sniegšanas līgumi. Parauglīgums starptautiskās palīdzības sniegšanai krimināllietās (izstrādāts Apvienoto Nāciju Organizācijā) ietver noteikumus, kas cita starpā attiecas uz: piemērošanas apmēru; pilnvarotās institūcijas nozīmēšana; pieprasījumu saturs; palīdzības sniegšanas noraidīšana; pierādījumu iegūšana u.c.

Norisinās vienošanās par vairāku citu līgumu parakstīšanu, kas būs papildus pamudinājums nodarboties ar sarežģītu starptautiskā nozieguma lietu atklāšanu, kuras pašlaik netiek skatītas vai kuras pamestas pēc ievērojamu līdzekļu un laika iztērēšanas. Tas apstiprina vārdos neizteikto lēmumu **ieguldīt līdzekļus vienīgi tādās starptautisko noziegumu lietās, kurās ir nozīmīgas pašas valsts intereses** un nosaka apstākļu kopumu, kas rada sekojošu sarežģītu kombināciju: labi izlūkdienesti, ar spēju iesaistīt iekšējos informātorus; sadarbība no visām attiecīgajām varas iestādēm; noderīgi

⁹ Džons L. Evanss, "Noziedzīgi iegūtie līdzekļi: izmeklēšanas un apsūdzības celšanas problēmas

personiskie kontakti; atbilstošs savstarpējās juridiskās palīdzības līgums; vienošanās par izdošanu; piemērots finansējums; un vadība, kas ir ar mieru atzīt starptautiskas izmeklēšanas un ceļot.

Nesen dažās valstīs tiesībsargājošās iestādes bijušas daudz veiksmīgākas, iekļūstot noziedznieku organizācijās. **Savienoto Valstu Federālas Izmeklēšanas Birojam pēdējos desmit gadus vai vairāk bijusi bezprecedenta veiksmē lielāko Amerikas pilsētu noziedzīgo ģimeņu galvu atzīšanā par vainīgiem.** FIB izmantotā izmeklēšanas stratēģija, kas vērsta pret organizēto noziedzību, saucas organizāciju izmeklēšanas teorija. Šajā pieejā galvenais uzsvars ir identificēt hierarhiju. Būtiskas ir Ziemeļamerikā ikdienā pielietotās izmeklēšanas metodes, ieskaitot liecinieku izmantošanu, dažreiz piemērojot liecinieku aizsardzības programmu; informātorus; slepenus aģentus, un, kas īpaši svarīgi, tiesas apstiprinātu elektronizētu novērošanu. Šīs metodes, kas papildinātas ar Savienoto Valstu likumā Par izspiedēju ietekmes un korumpētām organizācijām piešķirto kompetenci, novedušas pie pievērjamiem sasniegumiem noziedzīgo grupējumu bosu saukšanā pie atbildības.

Lai gan augstāk minētās izmeklēšanas metodes dažās valstīs ir ierasta lieta, to piemērošana citās valstīs ir aizliegta. Lielākā daļa civiltiesību valstu neatļauj pielietot šādas izmeklēšanas metodes. Vērā ņemams izņēmums ir **Itālija, kas pieņēmusi normatīvos aktus, kuros iestrādātas lielākas izmeklēšanas pilnvaras. Šīs jaunās pilnvara kopā ar izteiktu sabiedrības nosodījumu pret noziegumiem un korumpētiem politiķiem, novedusi pie dramatiskiem uzlabojumiem mafijas un korupcijas apkarošanā.**

Starptautiska izmeklēšana maksā naudu. Kā parasti tas ir prioritāšu un politiskās gribas jautājums. Politiķi un starptautiskie ierēdņi tikuši pārliecināti, ka organizētās noziedzības radītās briesmas pašlaik ir lielākas kā jebkad. Uz to reaģējot, starptautiskā sadarbība ir uzlabojusies un nacionālā likumdošana darbojas tā, lai veicinātu taisnības uzvaru krimināllietās. **Tagad atlicis vienoties par prioritāti konfiscētās noziedzīgi iegūtās peļņas izlietošanā: atbalstot izmeklēt un sagatavot iztiesāšanai nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas lietas gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī.**

Industrijas un profesionālo organizāciju pārstāvjiem būtu aktīvāk jāiesaistās pašregulēšanā un jāpiedalās visas industrijas cīņā pret finanšu sistēmas, vērtspapīru tirgus, nekustamā īpašuma tirgus un citu biznesa jomu ļaunprātīgā izmantošanā. Lai gan vairs tik bieži nav dzirdama atruna "mēs neesam policisti", šis risks joprojām nav pietiekoši novērtēts. Ja tic apgalvojumam, ka ir apdraudēta uzticība galvenajām struktūrām un finanšu sistēmai, tad industrija un profesionālās organizācijas daudz zaudēs, ja aktīvi nepiedalīsies nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas mazināšanā.

1.4 Sadarbība ar bankām

Saskaņā ar FATF datiem, pēdējos pāris gados par starptautisku un atsevišķu valstu augošu problēmu kļuvusi korupcija un valsts līdzekļu izmantošana, kas saistīta ar dažiem valdības līderiem un valsts pārvaldes darbiniekiem - nereti kopā dēvēti par politiski eksponētām personām (PEP)¹⁰

Dažas liela mēroga izmeklēšanās (piemēram *Abacha*, *Montesinos*, *Marcos* lietas) ieskicējušas ne tikai neaptveramo turības apmēru, ko ieguvuši daži korumpēti līderi un ierēdņi, bet arī to, ka korupcijas ceļā iegūtie līdzekļi parasti pārvesti uz vairākām ārvalstīm un noslēpti ar privātu sabiedrību, trastu vai fondu starpniecību, vai arī uz radnieku vai PEP tuvu partneru vārdiem.

Pastāv dažādas problēmas. Koruptīva valsts īpašuma vai mantas pārņemšana rada gan sociālos, gan finansiālos zaudējumus valstīm, no kurām lielākā daļa ir relatīvi nabadzīgas. Tajā pat laikā palielinās apzināšanās par banku un finanšu sistēmas risku, kas saistās ar iespējamo korupcijas peļņas un valsts izšķērdēto līdzekļu pārvaldīšanu. Pieņemot un darbojoties ar līdzekļiem, kas nāk no šādiem avotiem, finanšu iestādēm jāapzinās iespējamās sekas, kas ietver: reputācijas zaudēšanu, atlīdzinājuma piedziņas lietas no valdības vai privātpersonu puses; ievērojamas izmaksas tiesvedībām un izlīgumiem; uzraugošas institūcijas pārbaudes; un darbinieku vai pašas institūcijas kriminālatbildība nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas lietās. Vēl jo vairāk, ņemot vērā, ka korupcijas ceļā gūtā peļņa virzīta cauri daudzām sabiedrībām vienā un tajā pašā finanšu pakalpojumu centrā, tad šis centrs no tā vien var zaudēt reputāciju un sabiedrības uzticēšanos šī centra biznesa standartiem.

Attiecībā uz PEP pastāv divas teorijas. No vienas puses tiek uzskatīts, ka finanšu institūcijām nav nepieciešams īpašs regulējums attiecībā uz PEP kontu apkalpošanu. Ja konta atvēršanas sākumā tiek pievērsta nepieciešamā rūpība un darījumi ar šo kontu tiek salīdzināti ar klienta likumīgās komercdarbības vai personiskām aktivitātēm, tad ātri varētu piekert korupcijas vai valsts mantas ļaunprātīgas izmantošanas lietas un ziņot par to tiesībsargājošām iestādēm. Īsumā, šāds uzskats pauž pārliecību, ka PEP kā atsevišķa tēma ir viens no svarīgiem pārvaldes struktūras riskiem.

No otras puses, var strīdēties, ka PEP atšķiras no citu klientu kategorijām augstāk minēto iemeslu dēļ un sabiedrības uzmanības dēļ (uzskatāmi redzams *Abacha* lietā), kad tika konstatētas kļūdas.

Varas iestādes trīs FATF dalībvalstīs izdevušas attiecīgas vadlīnijas savām finanšu institūcijām. **Šķiet, ka rodas vienprātība par to, ka PEP būtu jābūt daļai no plašākas starptautiska darbības plāna.** Daļu no šī darba attiecībā uz pienācīgu vadlīniju radīšanu nesen neformāli uzsākusi profesionāļu grupa no vairākām valstīm; šī grupa varētu izveidot pamatu pienācīgiem starptautiskiem standartiem vai vadībai.

Skaidrs, ka ir grūti iegūt informāciju no atsevišķu ārzonu valstu bankām un varas iestādēm, tāpēc daudzas valstis virzījušās pretim stingrākai nacionālo banku uzraudzībai. Piemēram, Savienotajās Valstīs „palielinātā uzmanība attiecībā uz korespondējošām bankām, privātām bankām un kontu koncentrēšanos izvērš nepieciešamību pēc lielākas

¹⁰ Pārskats par FATF četrdesmit rekomendācijām. Konsultāciju dokuments. FATF-GAFI, 2002.

vai kapitālsabiedrību ietvaros esošas sistēmas pret nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, lielāka „pazīsti savu klientu” informācija par kontu īpašniekiem un pielietojumu, un vairāk tiesu ekspertīzes tipa pieejas iespējami aizdomīgu darījumu identificēšanā un analīzē”¹¹.

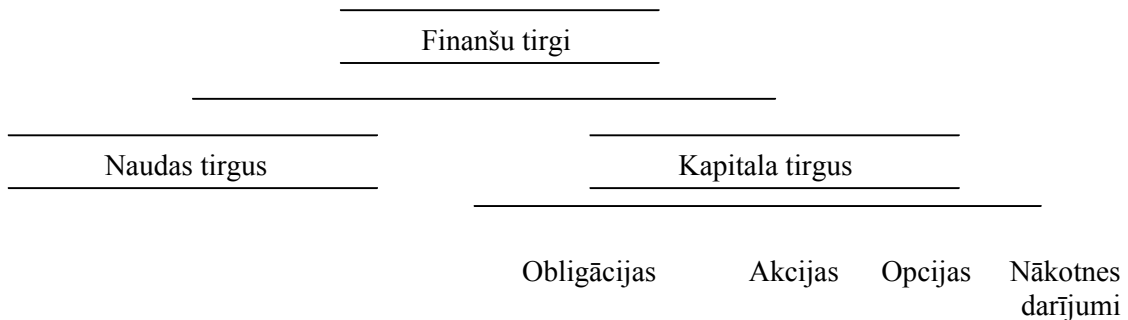
Šāda pieeja būtu jāievēro arī Latvijā. KNAB un citām iesaistītām pilnvarotām institūcijām būtu jāizveido ciešāka sadarbības ar vietējām bankām. Sekojot šai pieejai, politiķi nebūt spējīgi atgriezt viņu nelegāli iegūtu naudu atpakaļ Latvijā (līdzīgi kā nesot skaidru naudu pāri robežai), un likumdošanai attiecībā uz nelegāli iegūtiem līdzekļiem būtu jākļūst daudz stingrāka. Protams liela loma šajā scenārijā ir bankas darbinieku izglītošanai, tāpat arī uzraudzībai.

¹¹ Nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas atklāšana: Finanšu institūciju godprātīguma saglabāšana, InSight 2002

2 Darbības ar vērtspapīriem

2.1 Vērtspapīru veidi

Naudas tirgus – īstermiņa, likvīdi, zema riska pakāpes vērtspapīri. Kapitāla tirgus – ilgtermiņa un lielākas riska pakāpes vērtspapīri.

Naudas tirgus

Naudas tirgus ietver vairākus fiksēta ienākuma, augsti likvīdus vērtspapīrus:

- Valsts īstermiņa parādzīmes
- Depozītu sertifikāti
- Naudas tirgus fondi

Obligācijas

- Valsts obligācijas
- Municipālās vai pašvaldību obligācijas
- Korporatīvās obligācijas
- Ar nekustamo īpašumu nodrošinātas obligācijas

Kādēļ investori iegulda līdzekļus obligācijās?

Obligācijas ir labs instruments uzkrājumu investīcijām: investors pakāpeniski var krāt naudu, piemēram, bērnu izglītošanai, mājas iegādei vai papildpensijas kapitālam. Liela obligāciju izvēle ar dažādu riska lielumu ļauj formēt investoram investīciju portfeli atbilstoši savām finansiālajām iespējām un vēlmēm.

Akcijas

Akcija ir apliecinājums tās īpašnieka daļībai uzņēmuma pašu kapitālā. Tā dod tiesības piedalīties uzņēmuma peļņas sadalē. Akcijas atšķirība no obligācijām nesniedz noteiktu ienesīgumu, un to peļņa nav precīzi zināma. Akcijas turētājs gūst peļņu divos veidos: no dividendēm un no akcijas cenas pieauguma. Dividendes nav noteiktas, garantētas.

Atvasinātie vērtspapīri

Atvasinātie vērtspapīri (*derivatives*) ir vērtspapīri, kuru vērtība ir atkarīga no kāda cita vērtspapīra. Visizplatītākie atvasinātie vērtspapīri ir opcijas un nākotnes darījumi.

Opcijas

Opcija ir divpusējs līgums, kas ļauj opcijas turētājam pirkt vai pārdot noteiktu aktīvu (akciju, obligāciju, valūtu, utt.) pie noteiktas cenas nākotnē (noteiktā termiņā vai līdz noteiktajam termiņam). Opcijas turētājs var izvēlēties, īstenot darījumu vai nē, bet opcijas izdevējam ir obligāti jāizpilda darījums, ja opcijas turētājs to vēlas. Par šo “netaisnību” opcijas turētājs samaksā opcijas izdevējam noteiktu summu (prēmiju).

Svarīgākie opciju raksturlielumi:

Darījuma objekts (*Underlying asset*) – akcija, indekss, obligācija, valūta, izejviela, utt., no kura attiecīgā opcija ir “atvasināta”.

Darījuma termiņš (*Expiration date*) – noteikts datums vai periods līdz šim datumam, pēc kura opcijas līgums nav derīgs.

Darījuma cena (*Strike Price*) – cena, par kuru līgumā minēto aktīvu opcijas turētājs var nopirkt vai pārdot darījuma termiņā.

Prēmija – samaksa, ko pircējs (opcijas turētājs) samaksā opcijas izdevējam darījuma noslēgšanas brīdī.

Eiropas stila opcijas nozīmē, ka opcijas līgumu var īstenot tikai noteiktā datumā (darījuma termiņā).

Amerikas stila opcijas nozīmē, ka opcijas līgumu var īstenot jebkurā brīdī līdz noteiktam datumam (darījuma termiņam).

Call opcija – opcija, kas dod *tiesības* tās turētājam nopirkt darījuma objektu par darījuma cenu.

Put opcija – opcija, kas dod *tiesības* tās turētājam pārdot darījuma objektu par darījuma cenu.

Varanti (Warrants)

Varanti ir līdzīgi opcijām. Varanti ir atvasināto vērtspapīru veids; tas ir banku, valdības un citu iestāžu emitēts finanšu instruments. Daži varanti dod to turētājiem tiesības pirkt vai pārdot darījuma objektu (piemēram, akciju) varanta emitentam par noteiktu cenu, saskaņā ar emisijas noteikumiem. Savukārt citi dod tiesības to turētājiem tiesības saņemt skaidras naudas maksājumu, kas atbilst darījuma objekta vērtībai konkrētā laikā (piemēram, indeksētie varanti).

Galvenās atšķirības starp varantiem un opcijām ir šādas: opciju noteikumi ir standartizēti un tos nosaka birža, savukārt varantu dažādos noteikumus nosaka to emitents un tie var būt ļoti atšķirīgi. Varanti tiek izdoti tā, lai tie atbilstu konkrētām vajadzībām, tādēļ pastāv visdažādāko veidu varanti. Atšķirībā no opcijām, varantus nevar pārdot */write/* un nepastāv maržas maksājumu saistībā ar varantiem, kas segtu finansiālu zaudējumu risku nelabvēlīgas tirgus situācijas gadījumā.

Latvijā dažiem uzņēmumiem ir līgumi, kas atbilst visām varantu pazīmēm. Piemēram, ja kāda persona aizdod aizdevumu uzņēmumam ar nosacījumu, ka viņš/viņa nākotnē var kļūt par šī uzņēmuma akcionāru (ja viņš/viņa to vēlēšies). Ja šī persona izlemj kļūt par akcionāru, viņš/viņa iemaksā papildu summu un prasījums par aizdevumu tiek pārvērsts pašu kapitālā. Ja persona izlemj nekļūt par akcionāru, viņš/viņa saņem atpakaļ aizdoto summu (vai mazāk par aizdoto).

Nākotnes darījumi

Nākotnes darījumi ir atvasinātie vērtspapīri, jo tāpat kā opcijas ir atkarīgi no atbilstošo darījuma vērtspapīru cenām.

Nākotnes (forward) kurss/ cena ir valūtas maiņas kurss, akcijas cena vai obligācijas cena, kura tiek noteikta šodien, bet maiņa par šo cenu tiks veikta nākotnē. Atšķirībā no opcijām, darījumam nākotnē ir obligāti jānotiek, t.i. pircējs noteikti pērk un pārdevējs pārdod darījuma aktīvu. Līdz ar to, darījuma noslēgšanas brīdī nav jāmaksā nekāda prēmija, jo abas puses ir vienlīdzīgā situācijā.

Drošības depozīts

Drošības depozīts (*margin*), kas nodrošina darījumu, gadījumā, ja darījuma objekta cena strauji kritīs. Parasti drošības depozīts ir 5% apmērā no nākotnes darījuma tirgus vērtības.

Sākotnējais drošības depozīts (initial margin) ir summa, kas jānogulda brokeru firmas kontā, kura ir noslegusi nākotnes darījumu klienta uzdevumā.

Uzturēšanas drošības depozīts (maintenance margin) ir minimālā summa, kurai jābūt kontā jebkurā brīdī līdz darījuma termiņam. Ja aktīvu cenas krituma rezultātā drošības depozīts ir samazinājies zem šīs summas, tad investors saņem *margin call*, t.i. viņam ir jāpapildina konts (jāiegulda nauda), lai atjaunotu drošības depozītu līdz vajadzīgajam līmenim. Ja investors nepapildina drošības depozītu, tad brokerim ir tiesības pārdot nākotnes darījumu par tobrīd esošo tirgus cenu, un segt zaudējumus no konta atlikuma.

Vērtspapīru tirdzniecība Latvijā: daži juridiska rakstura jautājumi

Saskaņā ar Rīgas Fondu biržas noteikumiem, oficiālajā sarakstā iekļaujami šādi finanšu instrumenti (turpmāk - vērtspapīri):

- 1) akcijas un tām pielīdzināmi pārvedami vērtspapīri, kas nodrošina līdzdalību sabiedrības kapitālā;
- 2) obligācijas un citi parāda vērtspapīri (ieskaitot hipotekārās ķīlas zīmes, ilgtermiņa un īstermiņa obligācijas un citi vērtspapīri, kas apliecina to īpašnieku tiesības saņemt nominālvērtību un procentu maksājumus);
- 3) citi tirgojami pārvedami vērtspapīri, kuros nostiprinātas tiesības iegādāties šā punkta 1) vai 2) apakšpunktā minētos pārvedamus vērtspapīrus parakstīšanās vai apmaiņas ceļā.

- 4) globālie depozitārie sertifikāti – vērtspapīri, kas izdoti nolūkā aizstāt citā valstī reģistrēta emitenta akcijas un tās dod to īpašniekam tiesības izmantot tās tiesības, kas saistāmas ar aizstātajām akcijām;
- 5) investīciju fonda daļas un citi pārvedami vērtspapīri, kas apliecina līdzdalību investīciju fondā vai citā līdzīgā savstarpējā fondā (turpmāk tekstā – investīciju fonda daļas);
- 6) naudas tirgus instrumenti – īstermiņa parāda instrumenti (parādzīmes, depozīta sertifikāti, korporatīvo sabiedrību emitēti īstermiņa parāda instrumenti) un citi naudas tirgos tirgoti instrumenti;
- 7) atvasināti finanšu instrumenti;
- 8) citi finanšu instrumenti, kas atbilstoši likumam var tikt iekļauti sarakstā un tirgoti regulētos tirgos.

Izvilumi no *Finanšu instrumentu tirgus likuma*

42. pants. Prasības akciju un tām pielīdzināmu pārvedamu vērtspapīru, kas nodrošina līdzdalību komercsabiedrības kapitālā, iekļaušanai oficiālajā sarakstā

(1) Akcijas un tām pielīdzināmus pārvedamus vērtspapīrus, kas nodrošina līdzdalību komercsabiedrību kapitālā (turpmāk — akcijas), iekļauj oficiālajā sarakstā, ja:

- 1) tajā iekļaujamo akciju prognozējamā tirgus kapitalizācija ir vismaz 1000000 euru ekvivalents latos pēc Latvijas Bankas kursa dienā, kad tirgus organizētājs pieņem lēmumu par akciju iekļaušanu oficiālajā sarakstā. Gadījumos, kad oficiālajā sarakstā iekļaujamo akciju tirgus kapitalizāciju nav iespējams prognozēt, akciju iekļaušana šajā sarakstā pieļaujama, ja akciju sabiedrības apmaksātais pamatkapitāls un rezerves (tostarp peļņa vai zaudējumi) pēdējā pārskata gada laikā kopumā ir vismaz 1000000 euru ekvivalents latos pēc Latvijas Bankas kursa;
- 2) akciju sabiedrība ir darījusi publiski pieejamus gada pārskatus vismaz par trim pēdējiem pārskata gadiem;

43. pants. Prasības obligāciju un citu parāda vērtspapīru iekļaušanai oficiālajā sarakstā

(1) Obligācijas un citus parāda vērtspapīrus var iekļaut oficiālajā sarakstā, ja kopējais aizņēmuma apjoms nav mazāks par 200000 euru ekvivalentu latos pēc Latvijas Bankas kursa. Šo prasību nepiemēro nepārtrauktu emisiju gadījumā, ja nav noteikts aizņēmuma apjoms.

61. pants. Paziņošanas pienākums

(1) Persona, kas tieši vai netieši iegūst līdzdalību akciju sabiedrībā, kuras akcijas iekļautas regulētajā tirgū, tādā daudzumā, kas nodrošina vismaz vienu desmitdaļu, vienu ceturtdaļu, pusi, trīs ceturtdaļas vai deviņdesmit piecus procentus no balsstiesīgo akciju skaita, par to ne vēlāk kā piecu darbdienu laikā pēc akciju iegūšanas paziņo tam tirgus organizētājam, kura regulētajos tirgos ir iekļautas šīs akciju sabiedrības akcijas, un pašai akciju sabiedrībai.

(2) Nosakot personas netiešā ceļā iegūtās līdzdalības apmēru, ņem vērā arī šā likuma 8.pantā norādītās balsstiesības.

(3) Ja persona pārdod akcijas vai zaudē no akcijām izrietošās balsstiesības, kas iegūtas netiešā veidā, un tai piederošās balsstiesības vairs nesasniedz šā panta pirmajā daļā noteikto apjomu, šī persona piecu darbdienu laikā paziņo par to tirgus organizētājam un akciju sabiedrībai.

(4) Akciju sabiedrība nekavējoties, bet ne vēlāk kā septiņu darbdienu laikā no dienas, kad saņēmusi šā panta pirmajā vai trešajā daļā minēto paziņojumu, dara to publiski pieejamu Latvijas Republikā un katrā dalībvalstī, kuras regulētajos tirgos šīs sabiedrības akcijas ir iekļautas, tādā veidā, kas dod iespēju visiem akcionāriem iepazīties ar šo informāciju.

(5) Tirgus organizētājs šā panta pirmajā un trešajā daļā minēto informāciju nekavējoties ievieto savā mājas lapā internetā.

(6) Persona paziņojumā norāda iegūto vai atlikušo akciju daudzumu (skaitliski, kā arī procentuāli no pamatkapitāla un procentuāli no balsstiesīgo akciju skaita) un minēto informāciju sadalījumā pa akcijām, kuras laistas publiskajā apgrozībā, un akcijām, kuras nav laistas publiskajā apgrozībā. Ja līdzdalība iegūta netiešā veidā, persona paziņojumā norāda netiešo veidu, kādā līdzdalība iegūta, min personas, kuras izmantojot līdzdalība iegūta, kā arī šīs daļas pirmajā teikumā minēto informāciju attiecībā uz katru personu, kuru izmantojot līdzdalība iegūta netiešā veidā.

2.2 *Starpīdarījums (maržas darījums)*

Ar starpības konta palīdzību, ņemot vērā noteiktos ierobežojumus, jūs varat iegādāties vērtspapīrus kredītā, izmantojot jūsu brokera aizdoto naudu. Šāds pirkums tiek saukts par **starpīdarījumu**¹². Procentu likme par aizņemtajiem līdzekļiem pamatojas uz brokera *call* likmi, kas būtībā ir tā likme, kuru brokeris maksā, lai aizņemtos naudu. Jūs maksājat mazliet virs *call* naudas likmes, kas tiek saukta par prēmiju (*spread*); konkrēts prēmijas apmērs atkarīgs no jūsu brokera un aizņēmuma apmēra.

Kopumā, jūs iegādājaties vērtspapīrus gan kredītā, gan daļa no šīs naudas ir jūsu, un pārējais ir aizņemta nauda. Jūsu daļa naudas tiek saukta par **starpību**. Piemēram, ja jūs paņemat \$ 7 000 savas naudas un aizņematies papildu \$ 3000 no sava brokera, tad jūsu kopējais ieguldījums būs \$ 10 000. No šiem \$ 10 000, \$ 7000 ir jūsu nauda, tātad starpība ir \$ 7000/\$ 10 000=0.70 vai 70%.

Piemērs. Iedomājieties, ka atverat starpības kontu ar \$ 5000 un uzdodiet savam brokerim nopirkt 100 Microsoft akcijas. Microsoft akcijas tiek tirgotas \$ 80 par akciju, tāpēc kopējā summa ir \$ 8000. Tā kā jums kontā ir tikai \$ 5000, atlikušos \$ 3000 jūs aizņematies. Tieši pēc pirkuma jūsu bilancei būtu jāizskatās šādi:

Aktīvs		Pasīvs un konta pašu kapitāls	
100 Microsoft akcijas	\$8,000	Starpības aizņēmums	\$3,000
		Konta pašu kapitāls	\$5,000
Kopā	\$8,000	Kopā	\$8,000

Ievērojiet, ka jūsu starpība ir vienāda ar konta pašu kapitālu, dalītu ar piederošo akciju vērtību: \$5,000/ \$8,000 = 0.625, vai 62.5%.

Pirmoreiz pērkot vērtspapīrus kredītā, jums būs noteikts minimālais starpības lielums, kurš jums būs jāsasniedz. Šo lielumu sauc par **sākotnējo drošības depozītu**. Minimālo procentu likmi (akciju pirkumiem) nosaka Federālās rezerves (ASV), bet biržas un individuālās brokeru sabiedrības var noteikt lielākus maksājumus. Kops 1974. gada minimālais drošības depozīts bijis 50%. Citiem vārdiem sakot, ja jums ir \$ 10 000, kurus jūs neesat aizņēmi, tad varat aizņemties papildus \$ 10 000, bet ne vairāk.

Papildus sākotnējā drošības depozīta prasībām, brokeru sabiedrības un biržas prasa maksāt **uzturēšanas drošības depozītu**. Piemēram, Ņujorkas birža (NYSE) prasa minimālo 25% uzturēšanas drošības depozītu. Tipisks uzturēšanas drošības depozīts būtu 30% (kā tas ir Ameritrade lielākai daļai akciju). Ja jūsu drošības depozīts nokrītas zem 30 procentiem, tad uz jums var **attiekties prasība samaksāt starpību (Margin Call)**, kas ir brokera pieprasījums, lai jūs papildinātu savu kontu, atmaksātu daļu aizņēmuma vai pārdotu pietiekoši daudz vērtspapīru, lai atjaunotu drošības depozītu pieļaujamā līmenī. Ja jūs nesekojat šai prasībai, jūsu vērtspapīri var tikt pārdoti. Aizņēmums tiks nosegts no gūtajiem

ienākumiem un atlikusī summa ieskaitīta jūsu kontā.

¹² Informācija par starpbdarījumiem un aizņemtu vērtspapīru pārdošanu ņemta Corrado & Jordan „Investīciju Pamati” [“*Fundamentals of Investments*”], otrais izdevums, McGraw-Hill Irwin.

Piemērs. Iedomājieties, ka jūsu kontam ir 50 procentu sākotnējā drošības depozīta prasība un 30 procenti uzturēšanas drošības depozītam. Attiecīgās akcijas tiek tirgotas \$ 50 par vienu akciju. Jums ir \$ 20 000 un jūs vēlaties pirkt pēc iespējamai vairāk šīs akcijas. Ar 50 procentu lielu sākotnējo drošības depozītu, jūs varat pirkt akcijas par summu līdz \$ 40 000, vai 800 akcijas. Balance izskatās šādi:

Aktīvs		Pasīvs un pašu kapitāls	
800 akcijas par \$50 katra	\$40,000	Starpības aizņēmums	\$20,000
		Pašu kapitāls	\$20,000
Kopā	\$40,000	kopā	\$40,000

Drīz vien pēc pirmā pirkuma akcijas cena krītas līdz \$ 35 par akciju. Kā izskatās bilance šādā gadījumā? Vai uz jums attiecas prasības papildināt drošības depozītu?

Sastādot jauno bilanci, mēs pārrēķinām akcijas kopēju vērtību. Starpības aizņēmums paliek iepriekšējais un pašu kapitāls tiek labots kā nepieciešams:

Aktīvs		Pasīvs un pašu kapitāls	
800 akcijas par \$35 katra	\$28,000	Starpības aizņēmums	\$20,000
		Pašu kapitāls	\$8,000
kopā	\$28,000	kopā	\$28,000

Kā redzams, kopējā jūsu situācija (t.i. jūsu īpašumā esošās akcijas) nokritusies uz \$ 28 000, tātad \$ 12 000 zaudējums. Jūs esat joprojām parādā \$ 20 000 savam brokerim, tātad pašu kapitāls ir \$28,000-\$20,000 = \$8,000. Starpība līdz ar to ir \$8,000/\$28,000 = 0.286, vai 28.6%. Jūs esat zem 30% minimuma, tātad jums jāatmaksā drošības depozīts.

Drošības depozīts ir finanšu sviras mehānisms. Katru reizi, kad aizņematies naudu, lai to ieguldītu, rezultātā tiek pastiprināti gan jūsu ieguvumi, gan zaudējumi, un tāpēc arī jēdziena nosaukums "svira".

Piemērs. Iedomājieties, ka jums kontā ir \$ 30 000 ar 60 procentu sākotnējo drošības depozītu. Jūs ziniet, ka varat aizņemties papildu summu līdz \$ 20 000 un nopirkt akcijas \$ 50 000 vērtībā. Drošības depozīta atmaksāšanas likme (call money) ir 5,50 procenti; jums jāmaksā šī likme un vēl 0.50 procenti prēmija. Iedomājieties, ka nopērkat 1 000 IBM akcijas par \$ 50 katru. Pēc gada IBM pārdod akcijas par \$ 60 katru. Kādi ir jūsu ieguldījuma ienākumi, pieņemot, ka drošības depozīta atmaksāšanas likme (call money) nav mainījiesies un neņemot vērā dividendes?

Gada beigās jūsu 1000 akciju vērtība ir \$ 60 000. Par aizņemtajiem \$ 20 000 jums jāmaksā lietošanas procenti 6 % apmērā, kopumā \$ 1200. Atmaksājot aizņēmumu kopā ar lietošanas procentiem, jums būs \$60,000-\$21,200 = \$38,800. Jūs sākat ar \$ 30 000 un beigās summas ir \$ 38 800, tātad ienākumi ir 8,800/30,000 = 0.2933, vai 29.33%. Ja jūs būtu lietojis tikai savu naudu un nopircis akcijas \$ 30 000 vērtībā (600 akcijas pa \$ 50 katru), jūsu peļņa būtu

20% - 600 akcijas * (\$60 - \$50) = \$6000 ienākumi no \$ 30 000 ieguldījuma.

Negatīvā puse ir tā, ka jums klātos daudz sliktāk, ja IMB akciju cena kristos (vai pārāk daudz neceltos). Piemēram, ja IBM būtu kritusies līdz \$ 40 par akciju, jūs zaudētu \$ 11 200 vai 37,33% no jūsu drošības depozīta ieguldījuma, salīdzinot to ar \$ 6000 vai 20% zaudējumu, investējot tikai savus līdzekļus.

Piemērs.

Eināra Repšes 2005.gada deklarācijā minētais 'brokera kredīts'; samaksātie procenti par brokera kredīta izmantošanu 2005.gadā bija \$32,678. Ja mēs pieņemam, ka brokera kredīta procents ir 9%, tad kopējā aizņemtā summa 2005. gadā bijusi aptuveni \$363 tūkst.

AMERITRADE kredīta likmes:

Likme dolāros	Virszem bāzes likmes*
Virs \$999,999	- 1.50% - 0.75%
\$250,000 - \$999,999	-
\$100,000 - \$249,999	0.50
\$50,000 - \$99,999	%
\$25,000 - \$49,999	-
Zem \$ 25,000	0.25

*No 2006. gada 1. aprīļa pašreizējā bāzes likme ir 9.25%

Nosakot bāzes likmi, TD AMERITRADE ņem vērā šādus indikatorus (bet ne tikai) - komerciāli atzītas procentu likmes, situāciju industrijā attiecībā uz kredīta atmaksas termiņa pagarināšanu, likviditātes iespējamību tirgū, konkurētspēju tirgū un vispārējo tirgus situāciju.

2.3 *Aizņemtu vērtspapīru pārdošana (īsā pozīcija)*

Investors, kurš pērk un kuram pieder akcijas, gūs peļņu, ja vērtspapīru cenas ceļas un zaudē naudu, ja tās krītas. Viņš, var teikt, ir **garā pozīcijā**. Šis investors cer, ka vērtspapīra vērtība pieaugs.

Iedomājieties, ka jums kāda iemesla dēļ liekas, ka kādas sabiedrības akciju vērtība visticamāk varētu kristies. Jūs dabiski nevēlētos tās pirkt. Ja jums kādas jau būtu īpašumā, jūs varētu nolemt tās pārdot. Turklāt, jūs varētu nolemt iesaistīties **īsā pārdošanā**. Īsā pārdošanā jūs īstenībā pārdodat vērtspapīrus, kas jums nepieder. To sauc par akciju „saīsināšanu”. Pēc īsās pārdošanas investoram, tā teikt, ir vērtspapīros īsā pozīcija.

Īsā pozīcija darbojas šādi: jūs aizņematies akcijas no sava brokera un tad tās pārdodat. Kaut kad nākotnē jūs iegādāšaties tādu pašu daudzumu akcijas, kā sākumā aizņēmāties, un atdosies tās, tādā veidā izbeidzot īso pozīciju.

Jūs varētu jautāt, kur jūsu brokeris dabūs akcijas, kuras aizdot. Parasti tie nāks no cita starpības konta.¹³ Nereti, kad jūs atverat starpības kontu, jums jāparaksta vienošanās par piekrišanu aizņēmumam, kas dod tiesības jūsu brokerim aizņemties akcijas, kas glabājas jūsu kontā. Pat ja kāds ir aizņemies jums piederošās akcijas, jūs joprojām turpiniet saņemt dividendes vai citus maksājumus un jūs varat tās pārdot, ja vēlaties. Citiem vārdiem, uz jums praktiski nemaz neattiecas tas, vai kāds ir aizņemies jums piederošās akcijas.

Kad jūs saīsiniet vērtspapīrus, jums jāaizņemas tie no jūsu brokera, līdz ar to pastāv dažādas prasības, kuras jāizpilda. Pirmkārt, pastāv sākotnējais drošības depozīts un uzturēšanas drošības depozīts. Otrkārt, pēc aizņemto vērtspapīru pārdošanas, ienākumi no tirdzniecības tiek ieskaitīti jūsu kontā, bet jūs tos nevarat izmantot. Tie tiek *iesaldēti* līdz brīdim, kad jūs atdodat aizņemtās akcijas. Visbeidzot, ja par vērtspapīriem tiek izmaksāts kādas dividendes pa to laiku, kamēr tās atrodas pie jums, tās jums jāatmaksā.

Piemērs. Iedomājieties, ka jūs vēlaties saīsināt 100 Sears akcijas kad to cena ir \$30 par akciju. Tas nozīmē, ka jūs aizņemsieties akcijas kopumā par $\$30 * 100 = \$3,000$. Jūsu brokerim ir 50% sākotnējais drošības depozīts un 40% uzturēšanas drošības depozīts par īso pārdošanu. Par īso pārdošanu starpība tiek aprēķināta kā pašu kapitāla vērtība atbilstoši īsi izpārdoto vērtspapīru vērtībai. Tātad, sākotnējā vērtībā īsi pārdotajiem vērtspapīriem ir \$ 3000 un jums jādeponē puse vai \$ 1500 kā minimums. To paturot prātā, pēc īsās pārdošanas bilance izskatās šādi:

Aktīvs		Pasīvs un pašu kapitāls	
Ienākumi no tirdzniecības	\$3,000	Starpības aizņēmums	\$3,000
Sākotnējā drošības depozīta iemaksa	\$1,500	Pašu kapitāls	\$1,500
kopā	\$4,500	kopā	\$4,500

Tagad apskatīsim divus scenārijus: (1) akciju vērtība krītas uz \$20, un (2) akciju cena pieaug līdz \$40 par akciju.

¹³ Vairāk informācija par to atrodama sadaļā „Starpībdarījumi”.

Ja akciju cena nokrītas uz \$ 20 par akciju, tad jūs joprojām esat parādā 100 akcijas, bet to cena tagad ir tikai \$ 2000. Balance izskatās šādi:

Aktīvs		Pasīvs un pašu kapitāls	
Ienākumi no tirdzniecības	\$3,000	Starpības aizņēmums	\$2,000
Sākotnējā drošības depozīta iemaksa	\$1,500	Pašu kapitāls	\$2,500
kopā	\$4,500	kopā	\$4,500

Pašu kapitāls pieaug par \$ 1000, tātad tā ir jūsu peļņa. Ja jūs likvidētu pozīciju, tad ienākumi būtu $\$1,000 / \$1,500 = 0.67$, vai 67%.

Ja akciju cena kāpj līdz \$40, situācija nav tik rožaina. Tagad 100 akcijas, kuras esat parādā, maksā \$ 4000:

Aktīvs		Pasīvs un pašu kapitāls	
Ienākumi no tirdzniecības	\$3,000	Starpības aizņēmums	\$4,000
Sākotnējā drošības depozīta iemaksa	\$1,500	Pašu kapitāls	\$500
kopā	\$4,500	kopā	\$4,500

Pašu kapitāls samazinājies par \$ 1000, kas ir jūsu zaudējumi. Starpība tagad ir $\$500 / \$4,000 = 12,5$ procenti. Tā kā tas ir zem 40% uzturēšanas drošīgs depozīts, uz jums attiecas prasība samaksāt starpību. Pastāv divas iespējas: (1) atpirkt dažas vai visas akcijas un tās atdot, vai (2) papildināt kontu. Likvidējot pozīciju, ienākumi būtu: $-\$1,000 / \$1,500 = -0.67$, vai -67%.

2.4 *Uzticības (trasta) darījumi*

Trasts ir attiecības, kurās viena no pusēm, saukta par pilnvarnieku (*trustee*) pārvalda īpašumu, kustamo vai nekustamo, par labu pārējām pusēm vai personām, vai arī realizējot kādu normatīvajos aktos noteiktu mērķi.

Trasta darījumu mērķis:

Trasts var tikt izmantots dažādiem personiskiem, īpašuma, finanšu, nodokļu, komercdarbības plānošanas mērķiem, un parasti tiek realizēts kombinācijā ar kādu ārzonu uzņēmumu. Uzdevumi var ietvert:

- īpašumu pasargāšana, ja nākotnē persona tiktu saukta pie atbildības
- nodokļu plānošana – īpašumu/mantojuma, ienākumu no kapitāla daļām, ienākuma nodokļa samazināšana,
- dzīvesbiedru vai citu apgādājamo aprūpēšana, it īpaši to, kuri nav spējīgi kārtot savas lietas paši (nepilngadības, vecuma, invaliditātes vai slimības dēļ),
- efektīvs un savlaicīgs mantas sadalījums nāves gadījumam,
- konfidencialitāte,
- mantošanas noteikumu ietekmes mazināšana,
- ģimenes īpašumu saglabāšana,
- ģimenes komercdarbības turpināšana,
- īpašumtiesības un investēšana,
- pensiju vai personāla akciju plānu izveidošana,
- kreditora aizsardzība korporatīvos finanšu darījumos,
- noteikumu sastādīšana labdarībai.

Īpašumtiesību piederība tiek slēpta šādi. Trasta (vai fonda) *statūtos*, kas jāiesniedz oficiālā reģistrā, cita starpā jāiekļauj trasta nosaukums, sākotnējais ieguldījums, trasta pārvalde, pilnvarnieka vārds, bet nepastāv prasība norādīt dibinātāja (beneficiāra un patiesā labuma guvēja) vārdu. Tajā pat laikā ar trastu (vai fondu) saistītie *lēmumi un rīkojumi* nav jāiesniedz oficiālā reģistrā, un tāpēc lēmumos un rīkojumos tiek detalizēti atrunātas konfidencialākas lietas (trasta dibinātāja vārds, patiesā labuma guvēja vārds).

3 Kā ātri noteikt uzņēmuma tirgus vērtību

Kas ir biznesa vērtēšana? – Uzņēmuma cenas noteikšana konkrētai mērķa grupai (uzņēmuma pircējam, uzņēmuma pārdevējam, bankai (akcijas, kā ķīla))¹⁴

Vērtēšanas metode Nr. 1: Diskontēta naudas plūsma

- Kuros gadījumos izmanto šo metodi?
 - o VIENMĒR, ja ir laiks un informācija
- Nepieciešamā informācija
 - o Uzņēmuma attīstības prognozes
 - o “Budžets” turpmākajiem 5-10 gadiem
- Uzņēmuma vērtība – gaidāmo nākotnes naudas plūsmu šodienas vērtība (līdzīgi, kā NPV (net present value) noteikšana projektiem)
- Nepieciešamā informācija
 - o Uzņēmuma “mūžs”
 - o Gaidāmās naudas plūsmas
 - o Diskonta likme (kapitāla cena)

<p><u>Naudas plūsma</u> PPNP (1-T) + Nolietojums - Ieguldījumi - Izmaiņas AK = NP</p>	<p><u>Gaidāmā izaugsme</u> Atpakaļ-ieguldījumu likme x Kapitāla atdeve</p>	<p><u>Atlikuma vērtība</u> Stabils izaugsmes periods (nemainīgs izaugsmes temps)</p>
---	---	--

Saimnieciskās darbības
vērtība
+ Nauda u.c....
= **Uzņēmuma vērtība** -
Parādi
= **Pašu kapitāla vērtība**

NP1 NP2 NP3 NP4 NP5 .. .NP n

Atlikuma vērtība =
NP_{n+1}/(KC -p_n)

Diskontē ar KC = PKC*PK/(PK+KR) + KRC*KR/(PK+KR)

Pašu kapitāla cena (PKC) Parādu cena (KRC) = Kredīta likme * (1-T)

Bez-riska likme: - Valsts parādzīmes - Atbilstoša valūta	+	Beta: - Uzņēmuma tirgus riska līmenis	x	Tirgus riska prēmija: - Kompensācija par riska ieguldījumu
--	---	---	---	---

¹⁴ Vispusīga informācija par uzņēmumu vērtēšanu augošajos tirgos ir atrodama Pereiro “Valuation of Companies in Emerging Markets, A Practical Approach” John Wiley & Sons Inc. 2002.

Apzīmējumi: PPNP: peļņa pirms nodokļiem un procentiem; NP: naudas plūsma; T: uzņēmuma reālā nodokļu likme; p_n : izaugsmes temps; PK: pašu kapitāls; KR: aizņēmumi; KC: vidēji svērtā kapitāla cena; AK: apgrozības kapitāls (= apgrozāmie līdzekļi – īstermiņa saistības)

Uzdevums.

Vērtēšanas metode Nr.2: Salīdzināšana

- Kuros gadījumos izmanto šo metodi
 - Ja ir maz laika
 - Ja nepieciešams noskaidrot, vai minētā uzņēmuma vērtība ir “saprāta robežās”
- Uzņēmuma vērtība tiek noteikta, izmantojot esošo tirgus vērtējumu līdzīgiem uzņēmumiem
- Plusi
 - Vienkāršāk, ātrāk
 - Esošā tirgus noskaņojuma, pirkšanas-pārdošanas darījuma vērtības noskaidrošana
 - Piemērota šī brīža uzņēmuma pārdošanas cenas noteikšanai
- Mīnusi
 - Risks salīdzināt “ābolus ar apelsīniem” (grūti atrast perfekti līdzīgus uzņēmumus)
 - Tirgus kļūdas (tirgus “burbuļi”)
 - Uzņēmuma ilgtermiņa fundamentālās vērtības nenovērtēšana
- Atšķirība salīdzinošajos rādītājos dažādās valstīs
- Trīs izplatītākie vērtības noteikšanas reizinātāji
 - Cena-pret-apgrozījumu (Price/ Sales), PS: Akciju tirgus vērtība/ Gada apgrozījums
 - Cena-pret-peļņu (Price/ Earnings), PE: Akciju tirgus vērtība/ Gada tīrā peļņa
 - Cena-pret-pašu kapitālu (Price/ Book), PB: Akciju tirgus vērtība/ Pašu kapitāla bilances vērtība
- Soļi salīdzināšanas metodes izmantošanā
 - Izvēlēties nepieciešamos reizinātājus
 - Perfekts reizinātājs nepastāv, līdz ar to labāk izmantot vairākus
 - Atrast līdzīgus uzņēmumus (vai darījumus), kuru tirgus dati ir zināmi
 - Līdzīgs produkts/ pakalpojums, klientu struktūra, konkurenti, piegādātāji, finanšu struktūra, utt.
 - Aprēķināt izmantojamo reizinātāju
 - Veikt pielāgojumus, ja nepieciešams
 - Noteikt salīdzinošo vērtību
- Pareizo reizinātāju izvēle atbilstoši uzņēmuma darbībai
 - Ražojošs vai pakalpojumu sfēras uzņēmums, kas nesēns uzsācis darbību; zaudējumus nesošs uzņēmums (Price/Sales)

- Ražojošs, nobriedis uzņēmums; nediversificēts uzņēmums (jebkurš reizinātājs)
- Pakalpojumu sfēras uzņēmumi (Price/ Earnings; Price/ Sales)
- Finanšu pakalpojumu sniedzēji; bankas; investīciju firmas; holdingi, diversificēti uzņēmumi; likvidējamās kompānijas (Price/ Book; pašu kapitāla bilances vērtība)
- Kur meklēt salīdzinošos datus?
 - Salīdzinošo datu tabulas pa nozarēm (skat. pielikumu)¹⁵

Uzdevums.

Piemērs.

Gundars Bojārs izdevīgi pārdevis ar zaudējumiem strādājoša uzņēmuma kapitāldaļas

Bijušais Rīgas mērs Gundars Bojārs (LSDSP) pērn par 280 000 latu pārdevis 2% mazpazīstama Liepājas speciālās ekonomiskās zonas uzņēmuma "Krasts invests" kapitāldaļas, šodien raksta žurnāls "Kas Jauns?".

Uzņēmuma 2004.gada apgrozījums nav sasniedzis pat trešo daļu no šīs summas.

Ja par 1% uzņēmuma kapitāldaļu divi uzņēmēji - Oļegs Butenko un Konstantīns Jakušins - bijušajam Rīgas mēram samaksājuši pa 140 000 latu, var aprēķināt, ka kopējā **"Krasts invests" vērtība ir 14 miljoni latu**, norāda žurnāls.

Gan 2003., gan 2004.gadā uzņēmums strādājis ar zaudējumiem, turklāt 2003.gadā zaudējumi pat pārsnieguši apgrozījumu. Kā uzņēmuma neto apgrozījums norādīti 42 897 lati, bet zaudējumi sasnieguši 48 330 latus. 2004.gadā bijuši **77 542 latu zaudējumi** un **89 612 latu apgrozījums**.

"Krasts invests" **pamatlīdzekļi ir novērtēti par 195 747 latiem** - tātad mazāki, nekā naudas summa, kuru jaunie līdzīpašnieki samaksā par saviem 2% kapitāldaļu. Uzņēmuma **paša kapitāls** gan 2003., gan 2004.gadā bijis ar mīnusa zīmi - attiecīgi mīnus 153 115 lati un **mīnus 105 585 lati**.

Liepājas speciālās ekonomiskās zonas pārvaldnieka palīgs Guntis Bejskis "Kas Jauns?" apgalvojis, ka "Krasts invests" nodarbojas ar dažādiem ostas pakalpojumiem - noliktavu saimniecību, saldētavas pakalpojumiem, kravu iekraušanu un izkraušanu, kravu ekspedīciju un kuģu aģentēšanu.

Uzņēmums atrodas pašā Liepājas centrā un esot cieši saistīts ar vēl diviem Liepājas ostas uzņēmumiem - "Piemare" un "Astramar".

"Krasts invests" valdes priekšsēdētājs Māris Mertens atturējies komentēt Bojāra veikto darījumu un tā cenu - tā esot Bojāra paša darīšana. "Ja atrodas, kas pērk par tādu summu, tad uzņēmums jau tur neko nevar ietekmēt," uzsvēra "Krasts invests" valdes priekšsēdētājs.

Uzņēmumu reģistra dati liecina, ka Jelgavas rajona Jaunsvirlaukas pagastā dzīvojošajam Jakušinam un rīdziniekam Butenko gan pa vienam, gan abiem kopā pieder kapitāldaļas vēl sešos uzņēmumos, kuri tā vai citādi saistīti ar kuģošanas, ostu un tamlīdzīgu biznesu, - SIA "Unimarine", SIA "Unimars Group", SIA "Uniboullings", SIA "Unimars", SIA "Polylink" un SIA "Ice Republic".

Mertens norādījis, ka "Krasts invests" vērtība esot ne tikai tā sniegtajos pakalpojumos, bet arī līdzdalībā saistītajos uzņēmumos. Taču, kā liecina informācija, kas pieejama Uzņēmumu reģistru apkalpojošās firmas "Lursoft" datu bāzē, "Krasts invests" ir līdzīpašnieks tikai divos uzņēmumos.

Pirmais no tiem - AS "Piemare" - 2004.gadu beidzis ar 319 000 latu apgrozījumu un 33 000 latu zaudējumiem, bet otrs - AS "Liepājas transporta ekspresis" - gadu beidzis ar 45 latu zaudējumiem, bet nekādu reālu darbību neveic - administrācijas izmaksas bijušas 24 lati.

Bojārs pastāstīja, ka uzņēmumam esot ļoti ievērojami pamatlīdzekļi - piestātnes ostā, tehnika, viena no modernākajām saldētavām un infrastruktūras objekti, tādēļ arī viņa kapitāldaļas esot atpirktas par tik lielu summu.

Turklāt uzņēmums ļoti daudz finanšu līdzekļus esot izdevis kredītu maksāšanai, tādēļ arī finansiālie rādītāji neesot tik spīdoši.

¹⁵ Vispusīga informācija par salīdzinošajiem rādītājiem ir atrodama

<http://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/>

4 **Caurskatāmības un tiesībsargājošās lomas**

Vispārējs secinājums par iepriekšējām nodaļām ir šāds – ja personai ir liela motivācija (daudz naudas), tad var tikt izveidotas shēmas, ar kuru palīdzību slēpt ienākuma avotus, patiesos īpašniekus u.c. Un ar KNAB rīcībā esošiem resursiem šādas shēmas nebūs iespējams atklāt.

KNAB būtu ieteicams veltīt vairāk līdzekļu sabiedrības izglītošanai un uzlabot caurskatāmību. Caurskatāmības loma tiek uzsvērtā politiķu debatēs viscaur Eiropā. Ja dažādās valsts institūcijās būs skaidra informācija un procedūras, tad ieinteresētās personas pašas varēs konstatēt atkāpes no normas.

Piemērs no manas pašas pieredzes ir Būvinspekcijas darbība. Ierēdņu rīcības brīvība (un līdz ar to labvēlīga augsne kukuļošanai) pieaug necaurskatāmo prasību dēļ. Principā, būvinspektors var izvirzīt tādas prasības, kādas vien viņa/viņš vēlas un pieņems subjektīvu lēmumu. Arī termiņš lēmuma pieņemšanai likumā nav stingri noteikts. Vajadzība pēc kukuļošanas mazinātos, ja pastāvētu skaidras standarta prasības katrai attiecīgajai pilsētas zonai, kā arī būtu noteikts maksimālais laiks, kurā jāpieņem lēmums, apvienojot to ar efektīvu tiesu darbu sūdzību izskatīšanai.

Cits piemērs ir no Zviedrijas prakses. Nodokļu deklarāciju iesniegšana un citu jautājumu risināšana ar nodokļu pārvaldi ir bezpersoniska. Visi materiāli jāiesniedz vai nu elektroniski vai pa pastu. Un atbilde tiek sniegta pa pastu vai telefoniski. Nodokļu pārvades atrašanās vieta ir kaut kur ārpus galvaspilsētas. Tas mazina ierēdņa piekukuļošanas iespējas, jo persona visticamāk nerunās par šādām lietām pa telefonu vai vēstulē, kur viss var tikt fiksēts un dokumentēts.

Kāds ir institucionālās vides un tiesībsargāšanas novērtējums Latvijai?

ERAB nesen (2005. gadā) izvērtēja komercdarbību ietekmējošo institucionālo vidi pārejas ekonomikas valstīs. Institucionālā vide ir tiesiskās iekārtas spēja nodrošināt tās pamatgarantijas, kas nepieciešamas, lai normatīvie akti tiktu efektīvi piemēroti un izpildīti. Tajā ietverti vairāki nosacījumi attiecībā uz atklātumu un lēmumu apstrīdēšanu:

- uztveramā paļaušanās uz sabiedrības lietvedību,
- prasība kapitālsabiedrībām veikt finanšu informācija auditu,
- starptautisko auditoru biroju pieejamība valstī,
- kapitālsabiedrību auditoru uztveramā neatkarība,
- tiesu un prokuratūras uztveramais kompetences un pieredzes līmenis,
- aktuālu normatīvo aktu esamība,
- vieglums, kādā atbildētājs tiesvedībā var novilcināt tiesvedības procesus,
- uztveramais ietekmes līmenis, ko ietekmīgi atbildētāji tiesvedībā var izmantot tiesās un pret prokuroriem.

1. tabula. Komercedarbību ietekmējošā institucionālā vide pārejas ekonomikas valstīs

	Uzņēmuma grāma tveidības datu ticamība	Likumīgo audiotoru neatkarība	Likumdošanas bāze	Tiesu kompetence un pieredze	Prokuroru kompetence un pieredze	Tirgus regulētāju kompetence un pieredze	Tirgus regulatora objektivitāte	Tiesu objektivitāte	Institucionālais godīgums	Apsūdzētā iespējas kavēt lietas izskatīšanu	Precedentu esamība	Precedentu izmantošana no juristu puses
Latvija	80	60	48	50	32	60	100	60	42	30	10	0
Igaunija	100	60	50	70	60	100	0	100	63	30	10	100
Lietuva	100	60	50	52	60	100	100	100	50	60	58	100
Čehija	100	60	52	90	35	60	100	100	43	60	92	99
Ungārija	100	60	0	80	60	60	60	60	52	32	55	100
Polija	100	100	52	63	31	100	100	100	33	27	72	100
Slovākija	100	60	0	83	33	60	100	100	43	30	18	0
Slovēnija	100	60	47	85	33	60	100	100	63	100	88	100
Krievija	60	33	47	72	35	60	0	58	23	27	40	100
Ukraina	100	60	0	70	30	30	30	30	28	30	40	0

Institucionālā vide ir valsts tiesiskās iekārtas spēja efektīvi piemērot un izpildīt komercedarbību regulējošos normatīvos aktus. Normatīvo aktu bāze liecina par to, vai valstī pastāv visaptveroša, skaidra un labi sastādīta definīcija jēdzieniem ieinteresētā puse, mantkārtīgums, darījums mantkārtīgos nolūkos vai interešu konflikts, it īpaši, vai šī definīcija aptver darījumus, kuros valdei vai akciju kontrolpaketes īpašniekam ir netiešas intereses (piemēram, darījuma otra puse ir akciju kontrolpaketes turētāja apakšuzņēmums). Institucionālais godprātīgums liecina par korupcijas līmeni pārejas ekonomikas valstī, ņemot vērā Transparency International 2005. gada Korupcijas uztveres indeksu. Vērtējums svārstās no 0 līdz 100%, kur 100% nozīmē, ka attiecīgā tēma atbilst starptautiskiem standartiem.

Avots: Komercedarbību regulējošo tiesību aktu efektivitātes izvērtējums, 2005 (ERAB)

Kā tas redzams augstāk minētajā tabulā, Latvija saņēmusi viszemākos vērtējumus attiecībā uz tiesu kompetenci un pieredzi, kā arī attiecībā uz precedentu tiesībām un juristu spēju to piemērot.

Cita sfēra, kur Latvija parasti uzrāda zemu sasniegumu, ir korupcijas apkarošana. *Kauffmann* un pārējie (2003. gadā) apkopoja pārvaldes indikatorus, kurus veidojušas dažādas starptautiskas institūcijas, datu bāzes un konsultanti, un izveidoja valstu rādītājus attiecībā uz *normatīvo aktu kvalitāti, likuma varu un korupcijas apkarošanu* (2. tabula).

Arī citi avoti liecina, ka korupcijas jomā Latvija izskatās slikti. Vidējie rādītāji, salīdzinot ar paraugvalstīm, ir dubultojušies no 1996. gada līdz 2002. gadam, tomēr ir stipri zem Eiropas Savienības 15 *vecu* dalībvalstu vidējiem rādītājiem. Tālākas izaugsmes dēļ korupcijas apkarošana ir īpaši nepieciešama.

2. tabula: valsts pārvaldes indikatoru apkopojums

	Normatīvo aktu kvalitāte				Likuma vara				Korupcijas apkarošana			
	1996	1998	2000	2002	1996	1998	2000	2002	1996	1998	2000	2002
Čehija	0.98	0.78	0.66	1.12	0.61	0.62	0.60	0.74	0.55	0.35	0.38	0.38
Igaunija	1.18	1.06	1.30	1.35	0.33	0.54	0.73	0.80	0.05	0.49	0.76	0.66
Ungārija	0.47	1.15	1.09	1.21	0.62	0.78	0.85	0.90	0.59	0.69	0.76	0.60
Latvija	0.41	0.72	0.52	0.86	0.18	0.08	0.25	0.46	-0.52	-0.10	0.01	0.09
Lietuva	0.27	0.21	0.51	0.98	-0.14	0.19	0.27	0.48	-0.12	0.07	0.27	0.25
Polija	0.34	0.83	0.60	0.67	0.44	0.57	0.64	0.65	0.38	0.49	0.47	0.39
Slovākija	0.18	0.29	0.36	0.76	0.11	0.13	0.32	0.40	0.39	-0.08	0.25	0.28
Slovēnija	0.38	0.74	0.64	0.81	0.49	0.91	0.89	1.09	0.98	0.83	1.08	0.89
<i>Pārejas ekonomikas valstu vidējais rādītājs</i>	0.53	0.72	0.71	0.97	0.33	0.48	0.57	0.69	0.29	0.34	0.50	0.44
<i>15 ES pirms-paplašināšanās valstu vidējais rādītājs</i>	1.18	1.23	1.33	1.57	1.58	1.66	1.69	1.58	1.44	1.93	1.78	1.70
ASV	1.31	1.51	1.50	1.51	1.70	1.77	1.92	1.70	1.60	1.95	1.77	1.77

Avots: Kaufmann un pārējie (2003); valsts pārvaldes indikatoru apkopojums

Šī ir lieta, kurā KNAB varētu darboties kā sabiedrības izglītotājs un pievērst sabiedrības uzmanību uz šīm satraucošajām tendencēm. Kā iepriekš minēts, politiķu gribu mainīt *status quo* situāciju var ietekmēt vienīgi vispārēja sabiedrības neiecietība pret vāju tiesu sistēmu un korumpētiem politiķiem.

ATSAUCES

„Aiz korporatīvā aizsega: Korporatīvo veidojumu izmantošana nelikumīgiem mērķiem”, [Behind the corporate veil: Using corporate entities for illicit purposes, OECD 2001], ESAO 2001

Charles J. Corrado un Bradford D. Jordan, „Investīciju pamati” [Fundamentals of Investments], otrais izdevums, McGraw-Hill Irwin

Cigna, G.P., un L. Enriques, 2005, „Komercedarbību regulējošās likumdošanas efektivitātes novērtējums: atklātība un pārsūdzība saistīto pušu darījumos”, [Assessing the effectiveness of corporate governance legislation: disclosure and redress in related party transactions, EBRD], ERAB

Evans, Jonh L., „Noziedzīgi gūti ienākumi: izmeklēšanas un tiesāšanas problēmas”, [The proceeds of crime: problems of investigation and prosecution]

Kaufmann, D., A. Kraay, un M. Mastruzzi, 2003, „Valsts pārvalde III: valsts pārvaldes indikatori no 1996. – 2002.” [Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002], Pasaules Bankas Politoloģijas pētījumu Darba materiāls Nr 3106 [World Bank Policy Research Working Paper Nr. 3106].

Nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas atklāšana: Finanšu institūciju godprātīguma saglabāšana [Money Laundering Detection: Preserving the Integrity of Financial Institutions], InSight 2002

Pārskats par ES25 vērtspapīru tirdzniecību, klīringu, depozitārijiem un vērtspapīru īpašumtiesību pāreju, [Overview of EU25 Securities Trading, Clearing, Central Counterparties, and Securities Settlement], Eiropas Komisija, Konkurences Ģenerāldirektorāts, 2004. gada februāris.

Pereiro, Luis E., 2002, Kapitālsabiedrību vērtējums jaunizveidotajos tirgos, Praktisks skatījums [Valuation of Companies in Emerging Markets, A Practical Approach], John Wiley & Sons, Inc.

"Pārskats par FATF Četrdesmit rekomendācijām. Konsultāciju dokuments” [Review of the FATF Forty recommendation. Consultation paper], FATF-GAFI 2002

1.pielikums. FATF un ESAO dalībnieku saraksts

FATF dalībnieki (uz 2006.g.maiju):	ESAO dalībnieki (uz 2006.g. maiju):
<ol style="list-style-type: none"> 1. Argentīna 2. Austrālija 3. Austrija 4. Beļģija 5. Brazīlija 6. Kanāda 7. Dānija 8. Eiropas Komisija 9. Somija 10. Francija 11. Vācija 12. Grieķija 13. Gulf Co-operation Council (Member list and background) 14. Honkonga, Ķīna 15. Islande 16. Īrija 17. Itālija 18. Japāna 19. Luksemburga 20. Meksika 21. Nīderlande 22. Jaunzēlande 23. Norvēģija 24. Portugāle 25. Krievija 26. Singapūra 27. Dienvidāfrika 28. Spānija 29. Zviedrija 30. Šveice 31. Turcija 32. Apvienotā Karaliste 33. ASV 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Austrālija 2. Austrija 3. Beļģija 4. Kanāda 5. Čehija 6. Dānija 7. Somija 8. Francija 9. Vācija 10. Grieķija 11. Ungārija 12. Islande 13. Īrija 14. Itālija 15. Japāna 16. Koreja 17. Luksemburga 18. Meksika 19. Nīderlande 20. Jaunzēlande 21. Norvēģija 22. Polija 23. Portugāle 24. Slovākija 25. Spānija 26. Zviedrija 27. Šveice 28. Turcija 29. Apvienotā Karaliste 30. ASV